

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

О. О. Мазур

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

навчально-методичний посібник для викладачів та слухачів підготовчих курсів

Черкаси – 2016

Рецензенти:

доктор історичних наук,
професор кафедри історії України
Черкаського державного технологічного університету
М. І. Бушин;

доктор історичних наук,
доцент кафедри історії України
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького
Л. І. Синявська

Мазур О.О.

Історія України: Навчально-методичний посібник для викладачів та слухачів підготовчих курсів. – Черкаси : ФОП О. Ф. Нечитайло «Поліграфічний центр», 2016. – 98 с.

Навчально-методичний посібник розрахований на викладачів та слухачів підготовчих курсів з історії України. Матеріали включають програму курсу «Історія України», тематику та методичні рекомендації до практичних занять, хронологічний та термінологічний словники, список рекомендованої навчально-методичної літератури.

ЗМІСТ

Вступ.....	
1. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ.....	
1.1.Зміст тем дисципліни.....	
2. РОБОЧА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ	
2.1. Трудомісткість курсу.....	
2.2. Структура та обсяг годин за темами курсу.....	
2.3. Зміст та методичні рекомендації до практичних занять..	
3.НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ	
3.1. Хронологічний словник.....	
3.2. Основні поняття і терміни.....	
3.3. Список рекомендованої літератури.....	

ВСТУП

Збереження та примноження історично-культурних традицій кожного народу є запорукою стабільного суспільного розвитку та невід'ємною частиною цивілізаційного поступу. Багата спадщина української історії, що вражає своєю насиченістю, є невід'ємною складовою загальнолюдського історичного процесу. Її вивчення утверджує національну самоцінність, сприяє усвідомленню українцями своєї ідентичності. Тому навчальна дисципліна «Історія України» - це не лише наука, а й частина національного світогляду, складова загальної культури як суспільства, так і людини. Ця дисципліна посідає важливе місце в системі української освіти, оскільки інтелектуальний потенціал людини визначається не лише глибокими спеціальними знаннями, а й високими громадянськими і національно-патріотичними почуттями.

Мета курсу – на основі з'ясування ключових проблем виникнення цивілізованих форм життя на українських землях, генезису українців як етносу, зародження й трансформації української національної та державної ідеї максимально сприяти формуванню у учнів цілісної системи знань з історії України, професійних умінь і навичок, патріотичних почуттів, та сприяти розумінню причетності кожного до розбудови сучасного і майбутнього нашої держави. Пропонована програма розроблена для слухачів підготовчих курсів – учнів випускних класів середніх шкіл з урахуванням наявності в них базового рівня знань.

Хронологічно вона охоплює період від появи людини як біологічної істоти на теренах України до початку XXI ст., територіально – всі українські землі, тематично – усі значущі соціально-економічні, політичні і духовні процеси в Україні в зазначений період.

Програма курсу пов'язана єдиною концепцією, принципами відбору і подачі матеріалу. Структура програми співвідноситься з принципами історизму, визначається відповідністю історичній реальності. В її основу покладено об'єктивне визначення місця України в контексті європейської і світової цивілізації.

Вивчення даної дисципліни передбачає формування і розвиток у учнів історичного мислення, наукового бачення суспільних явищ, подій, тенденцій минулого та сучасного, вміння трактувати їх з позицій наукових принципів історизму, об'єктивності, всебічності, логічності, надання їм сучасних наукових знань з основних етапів і важливих тенденцій розвитку України, формування вміння практично використовувати здобуті учнями знання у професійній діяльності та інших галузях соціальної активності.

Слухачі підготовчих курсів вивчають курс 2 семестри (рік). Загальний обсяг дисципліни 134 год. (по 67 год. на першій і на другий семестри). Перевірка поточних знань передбачає написання дванадцяти модульних контрольних робіт. На завершення першої та другої частин курсу планується підсумкове тестування (по 3 год).

Хронологічно курс «Історія України» поділений на два модулі: перший (I семестр) охоплює період з давніх часів до 1914 року, другий (II семестр) починається з Першої світової війни і завершується аналізом соціально-економічного і політичного розвитку України на початку XXI століття. Збірник складається із трьох основних розділів:

1. Програми курсу «Історія України».
2. Матеріалів практичних занять (плани та методичні рекомендації).
3. Навчально-методичних матеріалів.

У другій частині подані рекомендовані питання для обговорення на практичних заняттях, а також методичні рекомендації до кожного заняття. У третій частині подано хронологічний та термінологічний словники, список рекомендованої навчально-методичної літератури.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Зміст тем дисципліни

Вступ. Місце курсу «Історія України» в системі історичної освіти. Ознайомлення учнів із завданнями і структурою курсу, з джерельною та історіографічною базою курсу.

Т е м а 1 . Стародавня історія України. Початки людської цивілізації на території України.

Хронологічні рамки давньої історії України, її періодизація. Кам'яний вік (палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт), бронзовий і ранній залізний віки. Поява пралюдей та освоєння ними теренів України. Найвідоміші стоянки первісних людей на території України. Форми соціальної організації громади. Неолітична революція. Виникнення скотарства, землеробства і ремісництва. Зародження первісних релігійних уявлень і мистецтва. Трипільська археологічна культура. Прабатьківщина, розселення носіїв трипільської культури. Господарство, побут, духовне життя трипільців.

Тема 2. Скіфо-сарматська доба. Античні міста-держави Північного Причорномор'я.

Кіммерійці. Скіфи. Сармати. Розселення, заняття, суспільні, торгово-економічні, військові, політичні відносини. Грецькі міста-колонії в Північному Причорномор'ї: утворення, населення, господарське життя, політичний устрій, духовне життя. Грецький і Римський періоди історії античних міст-держав Північного Причорномор'я. Причини занепаду. Прабатьківщина та Велике розселення слов'ян. Перші писемні згадки про давніх слов'ян (венедів, антів, склавинів). Характерні риси суспільного, господарського, духовного життя давніх слов'ян. Готи та гуни на теренах України. Авари.

Тема 3. Утворення та розвиток Київської Русі.

Розселення східнослов'янських племінних союзів. Заснування і розвиток Києва. Утворення держави Київська Русь. Перші князі Київської держави

Аскольд і Дір. Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність князів/княгині: Олега, Ігоря, Ольги, Святослава. Князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Запровадження християнства як державної релігії та його значення. Держава за Ярославичів. Князювання Володимир Мономаха та його сина Мстислава у Києві. Політична роздробленість Київської Русі. Характерні риси чотирьох періодів історії Київської Русі. Боротьба проти монголо-татарських завойовників. Розвиток суспільно-політичного та господарського життя Київської Русі. Розвиток культури та освіти. Роль і місце Київської Русі в українській та світовій історії. Проблема спадщини Київської Русі.

Тема 4. Галицько-Волинська держава.

Розвиток Галичини і Волині в рамках Київської Русі. Зміцнення Галичини за князів Володимирка та Ярослава Осмомисла. Утворення Галицько-Волинської держави, її соціально-економічний і політичний розвиток. Князювання Романа Мстиславовича та Данила Галицького. Монголо-татарська навала на південно-західні землі Русі. Галицько-Волинська держава за наступників Данила Романовича: Шварно, Лева I, Юрія I, Андрія та Лева II. Політичне ослаблення князівства. Боротьба Польщі, Угорщини та Литви за Галицько-Волинське князівство. Останній галицько-волинський князь Юрій II Болеслав. Значення Галицько-Волинської держави в українській та світовій історії. Розвиток культури та освіти.

Тема 5. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав.

Входження українських земель до складу Литовської держави. Політика Литви в українських землях. Кревська унія. Утвердження польської влади в Галичині та Західному Поділлі. Українські землі за князювання Вітовта. Виступ литовсько-руської знаті на чолі з князем Свидригайлом Ольгердовичем. Відновлення та остаточна ліквідація Київського і Волинського удільних князівств. Утворення Кримського ханства. Перехід кримських ханів у васальну залежність від Туреччини. Приєднання Закарпаття до складу Угорщини,

Буковини до Молдавського князівства, Чернігіво- Сіверських земель до Московської держави. Соціальний устрій та господарське життя в Україні у XIV - XV ст. Національні і соціальні рухи. Початок процесу закріпачення. Литовські статuti. Магдебурзьке право. Культурне й церковне життя у другій половині XIV — XV ст.

Тема 6. Українські землі у другій половині XVI ст.

Зміни у соціальній структурі українського суспільства. Виникнення українського козацтва. Виникнення Запорізької Січі. Повстання 90-х рр. XVI ст. Люблінська унія. Братський рух. Реформаційний та контрреформаційний рухи в Україні. Берестейська церковна унія.

Тема 7. Українські землі в першій половині XVII ст.

Зміни в соціально-економічному житті України. Розвиток міст. Вплив Берестейської унії на розвиток церковного життя в Україні. Відновлення церковної православної ієрархії. Гетьманування П.Конашевича-Сагайдачного. Участь українського козацтва у Хотинській війні. Козацькі повстання 1620-х-1630-х.рр

Тема 8. Культура України у XVI-першій половині XVII ст.

Умови національно-культурного відродження в Україні. Розвиток української мови. Освіта. Розвиток полемічної літератури. Початок книгодрукування. Архітектура й містобудування. Театр. Живопис. Музика. Видатні представники української культури. Пам'ятки культури.

Тема 9. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.

Передумови, причини, характер і рушійні сили Національно-визвольної війни. Б.Хмельницький. Переможні битви на Жовтих Водах, під Корсунем та під Пилявцями. Похід Б.Хмельницького в Галичину. Вступ української армії до

Києва. Облога Збаража. Зборівська битва. Зборівський мирний договір. Утворення Української козацької держави – Війська Запорозького. Створення української армії.

Молдавські походи. Берестецька битва. Білоцерківський мирний договір. Битва під Батогом. Жванецька битва.

Зовнішня політика Гетьманщини. Відносини з Московською державою. Українсько-російська міждержавна угода 1654 р. та ставлення до неї різних суспільних верств. Березневі статті. Віленське перемир'я 1656 р. Зміна зовнішньополітичної орієнтації Б.Хмельницького. Смерть Б.Хмельницького. Історичне значення Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б.Хмельницького.

Тема 10. Українські землі у другій половині XVII ст..

Становище Гетьманщини після смерті Б.Хмельницького. Гетьманування І.Виговського. Гадяцька угода. Битва під Конотопом. Гетьманство Ю.Хмельницького. Переяславські статті 1659 р. Слободищенська угода 1660 р.

Розкол України на Правобережну та Лівобережну. Епоха "Великої руїни" на Правобережжі. Гетьманування П.Тетері, І.Брюховецького, П.Дорошенка, Д.Многогрішного, І.Самойловича. Андрусівське перемир'я.

Боротьба П.Дорошенка за об'єднання України. Чигиринські походи турецько-татарського війська. Занепад Правобережжя. Поразка визвольної боротьби.

Запорозька Січ у складі Гетьманщини. Кошовий отаман І. Сірко. Адміністративно-територіальний устрій Слобідської України у другій половині XVII ст.

Тема 11. Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.

"Вічний мир" 1686 р. Перший Кримський похід. Коломацькі статті. Національно-визвольне повстання 1702 — 1704 рр. під проводом С.Палія.

Українська держава за гетьманування І. Мазепи. І.Мазепа як історична особистість. Національно-визвольна акція гетьмана І. Мазепи.

П. Орлик - гетьман України у вигнанні. "Пакти і Конституція законів і вольностей Війська Запорозького" - перша Конституція України. Похід П.Орлика на Правобережну Україну.

Гетьманування І.Скоропадського, П.Полуботка, Д.Апостола. Обмеження автономії Гетьманщини. Перша Малоросійська колегія. «Правління Гетьманського уряду».

Тема 12. Українські землі в другій половині XVIII ст.

Гетьманування К.Розумовського. Остаточна ліквідація гетьманства в Україні. Діяльність Другої Малоросійської колегії. Ліквідація Запорізької Січі. П.Калнишевський. Задунайська Січ. Чорноморське козацьке військо. Переселення козаків на Кубань. Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Заселення Південної України. Приєднання Криму до Росії. Національно-визвольна і антикріпосницька боротьба в Україні в середині та у другій половині XVIII ст. Розгортання гайдамацького та опришківського рухів. Коліївщина. Зміни у політичному становищі Правобережної України після поділів Речі Посполитої.

Тема 13. Культура України в другій половині XVII – XVIII ст.

Особливості розвитку української культури. Відтік представників інтелектуальної еліти з українських земель до Росії. Освіта. Києво-Могилянська академія. Розвиток філософської думки Поетичне мистецтво. Козацькі літописи. Книгодрукування. Перша газета в Україні. Наука. Театр і музика. Живопис. Архітектура.

Тема 14. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний поділ українських земель. Національне та соціальне становище українського населення. Вплив міжнародних відносин

першої третини XIX ст. на розвиток українських земель. Промисловий переворот та зародження ринкової економіки. Місце України в зовнішній торгівлі Російської імперії.

Антикріпосницька боротьба в Україні. Найбільші заворушення козаків, селян та військових поселенців. У.Кармелюк. "Київська козаччина". Культурницька діяльність української інтелігенції. Масонство. Діяльність декабристів в Україні. Кирило-Мефодіївське братство та його вплив на розвиток українського національного руху.

Тема 15. Західноукраїнські землі наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Включення західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії. Адміністративно- територіальний поділ західноукраїнських земель. Реформи Марії Терезії та Йосифа II та українські землі. Поширення ідей просвітництва у Західній Україні. Початок національного відродження в Західній Україні. "Руська трійця". Події революції 1848 - 1849рр. на західноукраїнських землях. Головна руська рада. Скасування кріпосного права у Східній Галичині та Буковині. Українці у першому парламенті Австро-Угорщини. Повстанський рух. Л.Кобилиця.

Тема 16. Культура України кінця XVIII - першої половини XIX ст.

Особливості розвитку культури. Вплив капіталізації на культуру. Культурно-освітній рух. Освіта. Наука. Відкриття університетів (Київ, Харків), ліцеїв та гімназій. Поява «Історії русів». Розвиток літератури, живопису, музика, архітектура. Розвиток культури на західноукраїнських землях.

Тема 17. Економічний розвиток українських земель в другій половині XIXст.

Реформи 60-70-х років XIX ст. та процеси модернізації в Україні. Економічна політика російського царизму в Наддніпрянській Україні в пореформений період. Капіталізація. Розвиток товарного виробництва у сільському господарстві. Спеціалізація районів сільськогосподарського виробництва. "Цукрова революція". Підприємці Терещенки. Зародження українського кооперативного руху. Особливості індустріалізації в Україні.

Вплив аграрної реформи уряду Франца-Йосифа 1848 р. на розвиток економіки у західноукраїнських землях. Особливості економічного життя Галичини, Буковини і Закарпаття. Провідні галузі промисловості. Переселенські рухи українців.

Тема 18. Суспільно-політичне життя в Україні в другій половині XIX ст.

Національна політика російського та австрійського урядів щодо українських земель. Розвиток громадського руху. М. Драгоманов та його роль у поглибленні національної свідомості українців. Заснування і діяльність «Південно-Західного відділу Російського географічного товариства».

Основні течії суспільно-політичного руху на західноукраїнських землях: народовці та москофіли. Культурно-освітнє товариство "Просвіта" у Львові. Літературне товариство ім. Т. Шевченка. Польське повстання 1863 - 1864 рр. і Україна. Політизація національного руху і утворення перших політичних партій: Русько-української радикальної партії (РУРП), Української Національно-демократичної партії (УНДП), Української соціал-демократичної партії (УСДП). Братство тарасівців. Народницький рух в Україні.

Тема 19. Україна на початку XX ст.

Утворення монополістичних об'єднань. Індустріалізація українських степових регіонів. Економічна криза 1900 - 1903 рр. та її прояви в Україні. Створення політичних партій Наддніпрянщини. Розвиток самостійницької і автономістської течій в національному русі. Події революції 1905—1907 рр. в

Україні. Маніфест 17 жовтня 1905 р. Здобутки національного руху в Україні 1905 – 1907 рр. Посилення національного гніту в Наддніпрянській Україні у 1907-1914 рр. Діяльність українських парламентських громад в I та II Державних Думах.

Земельна реформа П. Столипіна та її вплив на Україну. Кооперативний рух. Наростання національного руху в західноукраїнських землях. РУП, "Спілка", УДП, УРП. Загальноросійські політичні партії в Україні.

Тема 20. Культура України в другій половині XIX –початку XX ст.

Піднесення української культури. Освіта. Наука. Відкриття нових вищих навчальних закладів. Створення наукових товариств. Розвиток природничих наук у пореформений період. Видатні вчені-природознавці. Розвиток авіації. Діяльність у Галичині освітнього товариства "Просвіта". Відкриття кафедри історії України у Львівському університеті. Українська преса. Література. Народницька школа в українській історіографії. М.Грушевський. Становлення національного театру. Архітектура. Живопис. Музика. Церковне життя.

Тема 21. Україна в Першій світовій війні

Плани Антанти і Троїстого союзу щодо України. Позиції українських політичних сил Наддніпрянщини та західноукраїнських земель щодо війни. Головна Українська Рада (ГУР). Союз визволення України (СВУ). Формування легіону Українських січових стрільців. Воєнні дії на території України в 1914р. Окупація російськими військами Галичини і Північної Буковини. Воєнні дії на території України в 1915–1917 рр. Бойовий шлях Українські січових стрільців.

Тема 22. Українська революція.

Початок української національно-демократичної революції. Утворення української Центральної Ради. М. Грушевський. Українізація армії. Український національний Конгрес. Еволюція поглядів українських політичних сил щодо самовизначення України (Універсали УЦР, погляди самостійників). Загострення конфлікту з Тимчасовим урядом та більшовицькою Росією.

Проголошення УНР. I Всеукраїнський з'їзд рад у Києві. Проголошення у Харкові радянської влади. Війна радянської Росії з Українською Народною Республікою. Проголошення незалежності УНР.

Тема 23. Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918–1921 рр.)

Брестський мирний договір між УНР та державами Четверного союзу. Вступ військ Німеччини та Австро-Угорщини на територію УНР. Прийняття Конституції УНР. Державний переворот та утворення Української Держави гетьмана П. Скоропадського. Внутрішня та зовнішня політика Української Держави. Ставлення політичних партій до гетьманського режиму. Селянські повстання влітку–восени 1918 р. Анулювання РСФРР Брестського миру та наслідки цієї акції для України.

Прихід до влади Директорії. Відновлення УНР. Політичний курс Директорії. С. Петлюра. Трудовий конгрес. Отаманщина. Більшовицька агресія проти УНР.

Утворення ЗУНР. Є. Петрушевич. Соціально-економічні перетворення в ЗУНР. Створення Української Галицької Армії. Акт злуки УНР та ЗУНР. Дипломатична діяльність ЗУНР. Причини поразки ЗУНР. Поглинення Північної Буковини, Бессарабії та Закарпаття іноземними державами.

Окупація військами Антанти півдня України. Денікінський режим в Україні. «Київська катастрофа». Друга радянсько-українська війна. Більшовицький режим в Україні. Конституція УСРР 1919 р. Повстанський рух. Н. Махно.

Перший «Зимовий похід» Армії УНР. Варшавська угода. Польсько-радянська війна. Другий «Зимовий похід» Армії УНР. Розгром більшовиками військ Врангеля і махновського руху.

Тема 24. Культурне і духовне життя України в 1917–1920 рр.

Нові чинники розвитку культури у 1917–1920 рр. Українська школа в період Центральної Ради, Української Держави П.Скоропадського та Директорії. Освітня політика більшовиків. Наука. Відкриття Української академії наук (УАН) і національних університетів у добу Української Держави. В. Вернадський. Література. Українська академія мистецтв. Театральне, музичне і хорове мистецтво. Релігійне життя.

Тема 25. Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928 рр.)

Внутрішнє і міжнародне становище УСРР на початку 1920-х рр. Криза «воєнного комунізму». НЕП і особливості його впровадження в Україні. Утворення СРСР. Статус УСРР у складі Радянського Союзу. Причини і масштаби голоду 1921–1923 рр. в Україні. Відбудова народного господарства. Початок курсу на індустріалізацію. Криза непу.

Політика більшовиків у галузі культури. Кампанія з ліквідації неписьменності у дорослих. Пролетарська культура. «Українізація» (коренізація) та її мета. Боротьба з націонал-комунізмом. Українське національне відродження в літературі, театрі та мистецтві. Літературно-художні об'єднання. Кіно. Світове значення кіномистецтва О. Довженка. Релігійне життя.

Тема 26. Радянська модернізація України (1929–1938 рр.)

Перехід до форсованої індустріалізації. Директивна економіка. Хлібозаготівельні кризи 1927–1929 рр. Кооперування і колективізація селянського господарства. Перехід до суцільної колективізації. Розкуркулювання. Голодомор 1932–1933 рр. Масштаби та наслідки Голодомору. Колгоспи в системі командної економіки. Результати перших п'ятирічок.

Суспільно-політичне, культурне та релігійне життя. Ідеологізація суспільного життя, культ вождя. Конституція УСРР 1937 р. Масові репресії. Судові процеси.

Ідеологічний наступ на культуру. Стан освіти, науки. Діяльність Академії наук України. Література і мистецтво. «Розстріляне відродження». Політика держави щодо церкви. Ліквідація УАПЦ. «Культурна революція» та її наслідки.

Тема 27. Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1921–1939 рр.)

Правовий статус українських земель у складі Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини. Спроби денационалізації українського населення. Характер розвитку промисловості та сільського господарства західноукраїнських земель. Еміграція і її масштаби. Створення Української військової організації (УВО) та її діяльність. Є. Коновалець. Польська «пацифікація» в Східній Галичині. Політичні партії у Східній Галичині. Організація українських націоналістів (ОУН). С. Бандера. Інтегральний націоналізм. Українські суспільно-політичні рухи. Особливості політичної боротьби в Закарпатті: русофільство, русинство, українофільство. Надання автономії Карпатській Україні та проголошення її незалежною державою. «Карпатська Січ». А. Волошин. Вторгнення угорських військ у Закарпаття.

Тема 28. Україна під час Другої світової війни (1939–1945 рр.)

Україна у міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Включення Західної України, Бессарабії і Північної Буковини до складу УРСР. Радянська нових територій. Початок радянсько-німецької війни. Військові події 1941–1942 рр. Оборона Одеси, Києва і Севастополя. Евакуація на Схід. Окупація України. Встановлення окупаційного нацистського режиму. Колабораціонізм.

Рух Опору в Україні та його течії. Радянське підпілля і партизанський рух. Національно-визвольний рух Опору на чолі ОУН. Спроба проголошення самостійної української держави (30 червня 1941 р.). Створення УПА. Військові дії ОУН–УПА.

Корінний перелом у війні. Початок визволення України. Наступальні операції радянських військ 1943–1944 рр. Бої на Лівобережжі. Форсування Дніпра. Визволення Києва. Звільнення Правобережної та Південної України.

Становище в західних областях. Перемога у радянсько-німецькій війні. Втрати України у Другій світовій війні.

Тема 29. Україна в перші повоєнні роки (1945 – початок 50-х рр.).

Україна – суб'єкт міжнародних відносин. Адміністративно-територіальні зміни. Внутрішньополітичне та економічне становище України. Початок відбудови господарства. Голод 1946–1947 рр.

Відновлення радянзації західних областей України. Боротьба ОУН–УПА. Операція «Вісла». Депортація місцевого населення з Криму.

Стан освіти і культури в повоєнній Україні. Наука. Розгром генетики. «Лисенківщина». Розгортання ідеологічних кампаній. «Жданівщина». Література і мистецтво. Становище української творчої інтелігенції. Боротьба влади з «космополітизмом».

Тема 30. Україна в умовах десталінізації (1953–1964 рр.)

Внутрішньополітичне та внутрішньоекономічне становище УРСР у середині 1950-х рр. Зміни адміністративно-територіального устрою УРСР. Входження Кримської області до складу України.

XX з'їзд КПРС і початок лібералізації суспільно-політичного життя УРСР. Реабілітація жертв репресій. Спроба розширення прав республік. Особливості економічної політики в добу «відлиги». Децентралізація управління промисловістю. Аграрна політика М. Хрущова. Соціальна політика 1956–1964 рр. Ставлення в українському суспільстві до діяльності М. Хрущова. Стан економіки України наприкінці 50-х - у першій половині 60-х рр. Поразка хрущовських реформ.

Реформи освіти. Здобутки науки. Кібернетика. Ідеологізація культурного життя й посилення русифікації. Суспільні науки. «Відлига» в українській літературі та мистецтві. Виникнення руху «шістдесятників». Зародження дисидентського руху наприкінці 1950-х – початку 1960-х рр. Українська

робітничо-селянська спілка. Релігійна політика. Музичне мистецтво. Живопис. Архітектура. Театр.

Тема 31. Україна в період загострення кризи радянської системи (середина 1960-х – початок 1980-х рр.)

Прихід Л. Брежнєва до влади в СРСР. Спроба реформування економіки в другій половині 1960-х років. Кадрові зміни в політичному керівництві УРСР. Діяльність П. Шелеста та В. Щербицького в Україні. Економічне становище УРСР у 70-ті – на початку 80-х рр. Розбудова військово-промислового комплексу (ВПК). Індустріальна гігантоманія. Посилення бюрократичного централізму. Стан колгоспно-радгоспної системи. Життєвий рівень населення. Здобутки і проблеми розвитку соціальної сфери.

Становище у сфері освіти, науки, культури. Поглиблення ідеологізації та денационалізації. Досягнення українських учених та митців. Друга хвиля дисидентського руху. Репресії проти правозахисників. Утворення Української Гельсінської спілки (УГС). Релігійне дисидентство.

Тема 32. Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України (1985–1991 рр.)

Україна в умовах «перебудови». Антиалкогольна кампанія. Чорнобильська катастрофа. Загострення соціально-економічної кризи в Україні у другій половині 80-х років. Зростання політичної активності суспільства. Виникнення нових громадських об'єднань та рухів (Народний рух України за перебудову). Початок формування багатопартійності в Україні. Перші альтернативні вибори до Верховної Ради України. Криза однопартійної системи. Проголошення незалежності України. Декларація про державний суверенітет України. Спроба державного перевороту в СРСР 19–21 серпня 1991 р. Події в Києві. Акт проголошення незалежності України. Результати референдуму 1 грудня 1991 р. Вибори Президента України. Припинення існування СРСР. Історичне значення відновлення незалежності України.

Тема 33. Україна в умовах незалежності (1991–2000 рр.)

Державотворчі процеси: розбудова законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. Формування інституту громадянства. Прийняття Конституції України. Виборча система України. Заснування Збройних Сил України. Спроби реформування економіки. Роздержавлення, приватизація. Створення національної фінансової системи. Основні тенденції розвитку економіки в другій половині 90-х рр. Становище у соціальній сфері. Життєвий рівень населення. Еміграція. Демографічні зміни. Міжнародні відносини в Україні. Діяльність Верховної Ради України та Президента України.

Основні чинники і особливості розвитку культури в Україні. Модернізація системи освіти. Розвиток науки. Здобутки української літератури і мистецтва. Нова роль церкви в житті суспільства.

Тема 34. Україна в сучасну добу (2000–2016 рр.)

Президентські вибори 1999 р. Референдум 2000 р. «Касетний скандал». Формування Партії регіонів. Партійний блок «Наша Україна». Президентські вибори 2004 р. В. Ющенко – Президент України. Політична реформа. Парламентські вибори 2006 р. Президентські вибори 2010 р. В. Янукович – Президент України.

Тема 35. Зовнішня політика незалежної України.

Визнання України міжнародним співтовариством. Основні принципи зовнішньої політики незалежної України. Україна в СНД. Відносини з Російською Федерацією. Реалізація курсу на без'ядерний статус України. Відносини з Європейським співтовариством (НБСЄ, РС, ЄС). Україна і НАТО. Вступ до СОТ. Міжнародні торговельні, економічні, культурні та спортивні зв'язки України.

2. РОБОЧА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Трудомісткість курсу

Семест	Кількість навч. тижнів	Кількість годин на тиждень	Розподіл годин										
			Усього	Кількість кредитів	За ECTS	Аудиторні					Самостійна	Індивідуальна	
						Лекції	Практичні	Контрольні	Консультації	Тестування			Усього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2	32	2				124	124		19, 84	24	276, 84	124	
Разом	32	2				124	124		19, 84	24	276, 84	124	

2.2. Структура та обсяг годин за темами курсу

№ з/п	Тема	Кількість годин								Форма контролю знань
		Усього	Аудиторні					Усього		
			Лекції	Практичні	Контрольні	Консульта	Тестування			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1										
1	Вступ. Стародавня історія України. Початки людської цивілізації на території України.		1	1				2		
2	Скіфо-сарматська доба. Античні міста-держави Північного Причорномор'я.		1	1	1			3		контрольна робота
3	Утворення та розвиток Київської Русі.		3	3	1			7		контрольна робота

4	Галицько-Волинська держава.		1	1				2		
5	Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав.		1	1				2		
6	Українські землі у другій половині XVI ст.		1	2				3		
7	Українські землі в першій половині XVII ст.		1	2				3		
8	Культура України у XVI-першій половині XVII ст.		1	1	1			3		контрольна робота
9	Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.		3	3	1			7		контрольна робота
10	Українські землі у другій половині XVII ст..		2	3				5		
11	Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.		2	3				5		
12	Українські землі в другій половині XVIII ст.		1	2				3		
13	Культура України в другій половині XVII – XVIII ст.		1	1	1			3		контрольна робота
14	Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.		1	1				2		
15	Західноукраїнські землі наприкінці XVIII – у		1	1				2		

	першій половині XIX ст.									
16	Культура України кінця XVIII - першої половини XIX ст.		1	1	1			3		контрольна робота
17	Економічний розвиток українських земель в другій половині XIXст.		1	1				2		
18	Суспільно-політичне життя в Україні в другій половині XIX ст.		1	1				2		
19	Україна на початку XX ст.		1	2				3		
20	Культура України в другій половині XIX – початку XX ст.		1	1	1			3		контрольна робота
Разом			26	32	6		3	67		Підсумкове тестування

Змістовий модуль 2

21	Україна в Першій світовій війні.		2	2	1			5		контрольна робота
22	Українська революція.		2	2				4		
23	Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918–1921 рр.)		3	4	1			8		контрольна робота
24	Культура і духовне життя в Україні у 1917-1920 рр.		1	2				3		
25	Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928)		1	2				3		

	рр.).									
26	Радянська модернізація України (1929 – 1938 рр.)		2	2	1			5		контрольна робота
27	Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1921–1939 рр.)		1	2				3		
28	Україна під час Другої світової війни (1939–1945 рр.).		4	6	1			11		контрольна робота
29	Україна в перші повоєнні роки (1945 – поч.. 50-х років).		1	1				2		
30	Україна в умовах десталінізації (1953–1964 рр.)		2	2				4		
31	Україна в період загострення кризи радянської системи (середина 1960-х – початок 1980-х рр.).		1	2	1			4		контрольна робота
32	Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України (1985–1991 рр.)		2	2				4		
33	Україна в умовах незалежності (1991–2000 рр.).		1	2				3		
34	Україна в сучасну добу (2000–2016 рр.)		1	1				2		
35	Зовнішня політика незалежної України.		1	1	1			3		контрольна робота
Разом			25	33	6		3	67		
										Підсумкове тестування

2.3 Зміст та методичні рекомендації до практичних занять

Головне завдання практичного заняття – здобуття учнями навичок самостійної роботи, зокрема засвоєння ними принципів аналізу та критики джерел, праці з науковою літературою.

Основна форма роботи на практичних заняттях – обговорення питань запланованих тем. Від кожного учня вимагається активна участь на занятті.

При підготовці до практичного заняття кожний учень повинен:

1. Бути готовим до виступу на практичному занятті з кожного питання.
2. Встановлювати хронологічну послідовність основних явищ, процесів, подій періоду.
3. Характеризувати особливості суспільно-політичного, економічного, духовного життя українського народу певного періоду.
4. Свої відповіді вміти аргументувати знанням картосхеми.
5. Називати імена визначних діячів, розпізнавати пам'ятки культури періоду, який вивчається.
6. Вирішувати типові тестові завдання до кожного розділу програми.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Т е м а 1 . Стародавня історія України. Початки людської цивілізації на території України.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Поява перших людей на теренах України.
2. Періодизація розвитку первісного суспільства. Стоянки первісних людей на території України.
3. Форми соціальної організації. Виникнення скотарства, землеробства і ремісництва.
4. Трипільська культура.

5. Зародження первісних релігійних уявлень і мистецтва.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

При підготовці теми необхідно звернути увагу на основні теорії походження людини. Далі перейти до появи пралюдей, їх розселення на території Європи, і зокрема України. **Визначати** хронологічні межі палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту та бронзового віку; **описувати** основні заняття людей за різних періодів первісного суспільства; **назвати** головні винаходи людства доби пізнього палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту; **визначати** риси неолітичної революції; **характеризувати** характерні риси духовного життя найдавніших мисливців, скотарів і землеробів; **вказати** найвідоміші стоянки в Україні на різних етапах кам'яного та мідно-кам'яного віку. **Описати** життя давніх людей, «людини розумної», носіїв трипільської культури; **порівняти** основні типи людини, її заняття та спосіб життя за палеоліту; спосіб життя носіїв землеробських та скотарських культур за енеоліту.

Учень повинен звернути увагу на еволюцію суспільних відносин, на розвиток громади та первісних систем влади.

Позначати на картосхемі: місця основних палеолітичних стоянок на теренах сучасної України; території розселення трипільців.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема 2. Скіфо-сарматська доба. Античні міста-держави Північного

Причорномор'я.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Кіммерійці, скіфи та сармати в степах Північного Причорномор'я. Розселення, господарство, побут, духовний світ.
2. Державні утворення цих народів (Кіммерія, Скіфія, Сарматія)
3. Антична колонізація Північного Причорномор'я. Найголовніші міста-держави. Суспільне, господарське та духовне життя в колоніях.
4. Причини загибелі античних колоній.

5. Походження та розселення слов'ян. Анти.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен знати час заселення киммерійцями, скіфами та сарматами Північного Причорномор'я; **характеризувати** їхнє суспільне, господарське та духовне життя; **визначати** причини занепаду Великої Скіфії; **називати** імена визначних діячів, пам'ятки культури.

Визначити особливості грецької колонізації Північного Причорномор'я; причини занепаду античних колоній; **охарактеризувати** Грецький і Римський періоди колонізації; **визначати** наслідки та значення Великого розселення слов'ян.

При підготовці останнього питання необхідно згадати основний зміст терміну етногенез. Далі слід перейти до проблеми походження слов'ян, яка і нині є предметом дискусії серед науковців. Відмітити, що особливий інтерес в цьому контексті викликають її наступні складові: прабатьківщина слов'ян, формування їх як самостійної етнічної спільності, розселення слов'янських племен, поділ їх на західних, південних і східних. Визначити, які існують сучасні теорії походження слов'ян.

Позначати на картосхемі: території розселення киммерійців, скіфів, сарматів; місце розташування античних міст-колоній Північного Причорномор'я; напрямки розселення слов'ян під час Великого переселення народів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема 3. Утворення та розвиток Київської Русі.

(6 год.)

Питання для обговорення.

1. Специфіка державогенезу на українських землях до IX ст..
2. Утворення Київської Русі. Теорії походження Київської Русі.
3. Державний устрій, соціальна структура, територіально-політичний устрій Київської Русі.

4. Характерні риси чотирьох періодів історичного розвитку Київської Русі.
5. Держава за князювання Олега, Ігоря, Ольги, Святослава.
6. Київська Русь за Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
7. Період феодальної роздробленості Русі. Князювання Володимира Мономаха та Мстислава Володимировича.
8. Культурні досягнення Київської Русі.
9. Історичне значення Київської держави.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Розпочинати підготовку до практичного заняття потрібно з характеристики етнічних та державотворчих процесів в племінних союзах східних слов'ян VIII – IX ст.. та в період утворення Київської Русі.

Учень повинен вміти встановлювати хронологічну послідовність подій періоду; визначати причини, суть та наслідки основних явищ і подій періоду; визначати наслідки внутрішньо- та зовнішньополітичної діяльності князів, передумови та історичне значення запровадження християнства як державної релігії; значення та наслідки Любецького з'їзду князів; характеризувати особистість князів; аналізувати і порівнювати внутрішню і зовнішню політику князів чотирьох періодів розвитку Київської Русі (I період – князювання Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги, Святослава, II період – князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого, III період – найвідоміші князі – Володимир Мономах та Мстислав Володимирович, IV період – роздробленість Київської Русі).

Учень повинен вміти порівнювати суспільну роль різних верств населення та станових груп, особливості міського та сільського укладів життя в Київській Русі; характеризувати стан розвитку господарства і торгівлі періоду; розповідати про виникнення східнослов'янської писемності та її поширення серед різних верств населення, про розвиток української мови та освіти; називати імена визначних діячів періоду, характеризувати культурні

досягнення, розпізнавати найвідоміші пам'ятки архітектури і образотворчого мистецтва, описувати їх.

Позначати на картосхемі: території розселення східнослов'янських племінних союзів у VIII – IX ст.; шлях «з варяг у греки»; територіальні межі Київської Русі за Олега, Святослава, Володимира Великого, Ярослава Мудрого; основні напрямки походів київських князів; території князівств часів роздробленості Давньої Русі, порівнюючи їх з територіями колишніх племінних союзів східних слов'ян.

Персоналії: князі/ княгиня Олег, Ігор, Ольга, Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Мстислав Володимирович.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема 4. Галицько-Волинська держава.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Самостійний розвиток Галичини та Волині до 1199 р.
2. Розвиток об'єднаного Галицько-Волинського князівства за Романа Мстиславовича та Данила Галицького.
3. Відносини із Золотою Ордою. Війни з Угорщиною та Польщею.
4. Галицько-Волинська держава за наступників Данила Романовича.
5. Значення Галицько-Волинської держави в історії українського народу.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен встановлювати хронологічну послідовність основних подій історії Галицько-Волинської держави; характеризувати зовнішню та внутрішню політику Романа Мстиславовича, Данила Романовича та їх наступників. Характеризувати політичний та соціальний устрій Галицько-Волинської держави; особливості залежності галицько-волинських земель від Золотої Орди; становище представників різних соціальних станів; форми землеволодіння та форми повинностей, стан розвитку господарства, торгівлі;

здобутки в галузі писемності, освіти, наукових знань, поетичної творчості, літератури, архітектури, образотворчого мистецтва; діяльність видатних діячів періоду. Описувати визначні пам'ятки культури цього періоду.

Позначати на картосхемі: Київське, Чернігівське, Переяславське князівства, столицю та територію Галицько-Волинської держави за часів правління Данила Галицького; напрями походів монголів у південно-західні руські землі.

Персоналії: Ярослав Осмомисл, Роман Мстиславович, Данило Романович, Лев Данилович, Шварно, Юрій I Львович, Юрій II Болеслав.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема 5. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Українські землі у складі Великого князівства Литовського.
2. Кревська унія та її наслідки для України.
3. Українські землі за князювання Вітовта.
4. Українські землі у другій третині XV – першій половині XVI ст..
5. Українські землі у складі Угорщини, Османської імперії та Московської держави.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учні повинні встановлювати хронологічну послідовність основних подій періоду; визначати особливості суспільно-політичного життя українських земель у складі Великого князівства Литовського, причини, зміст та наслідки Кревської унії; характеризувати політику Литви в українських землях, їх політичне та економічне становище до і після Кревської унії, становище суспільних станів. Визначити причини та особливості включення протягом XIII – XVI ст.. Закарпаття, Буковини та Чернігово-Сіверщини до складу іноземних держав. Оцінити здобутки в галузі освіти, книговидання, архітектури та

образотворчого мистецтва. Описувати визначні культурні пам'ятки цього періоду історії України, називати видатних діячів.

Позначати на картосхемі: територіальні межі держав, у складі яких перебували українські землі, українські міста, які отримали магдебурзьке право, місця найвідоміших подій, територію Кримського ханства.

Персоналії: Ольгерд, Ягайло, Ядвіга, Володимир Ольгердович, Свидригайло Ольгердович, Вітовт.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема 6. Українські землі у другій половині XVI ст.

(3 год.)

Питання для обговорення.

1. Виникнення українського козацтва. Утворення козацької держави - Запорізької Січі.
2. Люблінська унія та її вплив на українські землі.
3. Брестська церковна унія. Утворення греко-католицької церкви.
4. Козацько-селянські повстання кінця XVI ст..
5. Розвиток культури.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти встановлювати хронологічну послідовність основних подій періоду; характеризувати соціальну структуру українського суспільства XVI ст., становище різних верств населення, суспільно-політичні зміни, які відбулися на українських землях внаслідок Люблінської унії, військово-політичну організацію козацтва, ознаки державності козацької держави – Запорізької Січі, військове мистецтво козаків, становище православної церкви, діяльність видатних діячів періоду (князя В.-К.Острозького, діячів Острозької академії), єзуїтів, православних братств, досягнення архітектури та образотворчого мистецтва, освіти та книговидання; визначати причини та наслідки виникнення українського козацтва, Люблінської унії, козацьких повстань кінця XVI ст., утворення греко- католицької церкви,

значення братського руху, вплив реформаційних та контрреформаційних рухів на культурно-громадське життя українського суспільства. Учень повинен називати імена визначних козацьких ватажків, діячів культурно-церковного життя, митців; найзначніші твори літератури, пам'ятки архітектури, мистецтва періоду, розпізнавати їх та стисло описувати.

Позначати на картосхемі: територіальні зміни, що відбулися внаслідок Люблінської унії, польські воєводства на українських землях та їхні центри, терени Запорізької Січі, напрямки козацьких походів.

Персоналії: Дмитро Вишневецький, К. Косинський, С.Наливайко.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №7

Тема 7. Українські землі в першій половині XVII ст.

(3 год.)

Питання для обговорення.

- 1.Зміни в соціально-економічному житті.
- 2.Берестейська унія та її вплив на церковне життя України.
- 3.Козацькі повстання 1620-х – 1630-х рр..
4. Розвиток культури та освіти.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен встановлювати хронологічну послідовність основних подій періоду, визначати наслідки Берестейської унії для церковного життя в Україні, участі козацтва у Хотинській війні, причини, наслідки та значення козацьких повстань 1620-х – 1630-х рр., характеризувати соціально-економічне та політичне становище українців в Речі Посполитій, становище православної та греко- католицької церков; діяльність видатних козацьких ватажків та культурних діячів періоду. Оцінити діяльність гетьмана П.Конашевича-Сагайдачного, митрополита П.Могили; розповісти про морські походи козаків.

Позначати на картосхемі: воєводства Речі Посполитої на українських землях та територіальні зміни, що відбулися, території, охоплені національно-

визвольним рухом 20—30-х рр., місця розташування Запорізьких Січей-фортець, найважливіших подій.

Персоналії: Петро Конашевич-Сагайдачний, Марко Жмайло, Тарас Федорович (Трясило), Іван Сулима, Павло Бут (Павлюк), Яков Острянин, Дмитро Гуня.

ПРАКТИЧЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Тема 8. Культура України у XVI-першій половині XVII ст.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Умови національно-культурного відродження в Україні.
2. Розвиток освіти.
3. Братські школи.
4. Початок книгодрукування.
5. Розвиток театру, живопису, архітектури.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Визначити особливості національно-культурного розвитку України в зазначений період. Оцінити роль підтримки козацтвом української культури та православної церкви, роль братств у захисті та розвитку української культури та в утвердженні ідей просвітництва, гуманізму та Реформації в Україні. **Охарактеризувати:** розвиток освіти (Острозька школа, Києво-Могилянська колегія), шкільництва, літератури (зокрема, перекладної та полемічної), книгодрукування («Апостол» Івана Федорова), архітектури та образотворчого мистецтва, музики, театру. Розпізнавати найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, стисло описувати їх, характеризувати діяльність відомих культурних діячів того часу.

Персоналії: К.І.Острозький, Юрій Дрогобич, Василь-Костянтин Острозький, Герасим Смотрицький, Іван Федоров, Іов Борецький, Петро Могила.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

Тема 9. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.

(6 год.)

Питання для обговорення.

1. Причини, характер та рушійні сили Національно-визвольної війни.
2. Визвольний похід Б.Хмельницького 1648 р.
3. Утворення української козацької держави – Гетьманщини.
4. Збарасько-Зборівська кампанія. Зборівська угода. Поразка під Берестечком та її наслідки.
5. Битви під Батогом та під Жванцем.
6. Українсько-російські Переяславські статті.
7. Оцінка діяльності Б.Хмельницького.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти встановлювати хронологічну послідовність основних подій вказаного періоду, перебіг основних подій війни; **характеризувати:** діяльність Б.Хмельницького (звернути увагу на еволюцію його поглядів: від автономії до створення суверенної держави), адміністративно-територіальний устрій Гетьманщини, відносини Гетьманщини з Польщею, Кримським ханством, Молдовою, Московією; умови мирних угод українців з Польщею, українсько-російського договору 1654 р.; зміни політичного та економічного становища українців; **визначати:** причини та наслідки Національно-визвольної війни, місце Гетьманщини в міжнародних відносинах тогочасної Європи; **порівнювати:** наслідки та значення найважливіших битв Національно-визвольної війни; називати видатних діячів періоду.

Позначати на картосхемі: територіальні зміни, що відбулися внаслідок Національно-визвольної війни, територію української козацької держави за Зборівським і Білоцерківським договорами, українські землі, що не увійшли до

складу Гетьманщини, місця основних подій війни, підписання найважливіших договорів, центри полків та столицю Гетьманщини.

Персоналії: Богдан Хмельницький, Іван Богун.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

Тема 10. Українські землі у другій половині XVII ст..

(5 год.)

Питання для обговорення.

1. Гетьманування І.Виговського. Московсько-українська війна.
2. Політика Ю.Хмельницького.
3. Розкол Гетьманщини. Період «Руїни» на Правобережжі. Гетьмани цього періоду.
4. П.Дорошенко та його боротьба за об'єднання України.
5. Слобідська Україна в другій половині XVII ст..
6. Запорізька Січ у складі Гетьманщини.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти встановлювати хронологічну послідовність основних подій вказаного періоду, співвідносити історичні події з відповідною епохою; називати визначних діячів періоду; **характеризувати:** зовнішню та внутрішню політику гетьманів І.Виговського, Ю.Хмельницького, П.Тетері, І Брюховецького, П.Дорошенка, Д.Многогрішного, І Самойловича, зміст політичних угод того часу, що стосувалися українських земель, особливості господарського та церковного життя; визначати причини та наслідки московсько-української війни 1658—1659 рр., «Руїни», укладення гетьманськими урядами угод з державами-сусідами, найважливіших угод між іноземними державами, що стосувалися українських земель; **порівнювати** адміністративно-політичний устрій Слобідської України та Лівобережної Гетьманщини.

Позначати на картосхемі: території, підвладні гетьманам Лівобережної та Правобережної України; території, що перебували під контролем Московського царства, Туреччини, Польщі.

Персоналії: Іван Виговський, Юрій Хмельницький Павло Тетеря, Петро Дорошенко, Іван Брюховецький, Іван Сірко, Дем'ян Многогрішний, Іван Самойлович.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11

Тема 11. Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.

(5 год.)

Питання для обговорення.

1. Вплив міжнародних відносин на розвиток українських земель. («Вічний мир», Перший Кримський похід та Північна війна).
2. Зовнішня та внутрішня політика І.Мазепи.
3. Національно-визвольна акція І.Мазепи.
4. Становище України після Полтавської битви.
5. П.Орлик та його Конституція.
6. Ліквідація російським царизмом української автономії. Гетьманування І.Скоропадського, П.Полуботка, Д. Апостола.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти встановлювати хронологічну послідовність основних подій вказаного періоду; **характеризувати:** внутрішню та зовнішню політику І. Мазепи, І.Скоропадського, П.Полуботка, Д.Апостола, Першої Малоросійської колегії, «Правління Гетьманського уряду»; зміст Конституції Пилипа Орлика, укладених гетьманами «статей» з Російською імперією; **описувати:** перебіг подій національно-визвольної акції гетьмана І.Мазепи; **визначати:** причини укладення українсько-шведського союзу в роки Північної війни; наслідки Полтавської битви для українських земель; **аналізувати:** умови розвитку економічного життя.

Позначати на картосхемі: напрямки козацьких походів, території, підвладні гетьманам Лівобережної України, території, що перебували під контролем Московії, місця важливих подій.

Персоналії: І.Мазепа, П.Орлик, І.Скоропадський, П.Полуботок, Д.Апостол, Семен Палій.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12

Тема 12. Українські землі в другій половині XVIII ст.

(3 год.)

Питання для обговорення.

1. Гетьманування К.Розумовського.
2. Остаточна ліквідація гетьманства.
3. Національно-визвольна і антикріпосницька боротьба в Україні у другій половині XVIII ст. (гайдамацький та опришківських рухи).
4. Ліквідація Запорізької Січі та подальша доля запорожців.
5. Приєднання Криму до Росії.
6. Поділи Речі Посполитої та зміни у політичному становищі західноукраїнських земель.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти встановлювати хронологічну послідовність подій періоду, синхронізувати події у Наддніпрянській та Західній Україні; **характеризувати:** основні напрямки політики Російської імперії щодо України, особливості гайдамацького та опришківського рухів, особливості суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку Правобережної, Південної та Західної України; **визначати:** причини та наслідки гайдамацького та опришківського рухів, скасування гетьманства і ліквідації Запорізької Січі, поділів Польщі, приєднання земель Правобережної України та Криму до Росії; значення Запорізької Січі й Гетьманщини в історії України. Учень повинен називати історичних діячів періоду, охарактеризувати діяльність гетьмана

К.Розумовського, кошового отамана П.Калнишевського, описати події Коліївщини.

Позначати на картосхемі: територіальні зміни, що відбулися внаслідок поділів Польщі, російсько- турецьких війн, території, охоплені національно-визвольним рухом на Правобережній і Західній Україні.

Персоналії: Кирило Розумовський, Петро Калнишевський.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №13

Тема 13. Культура України в другій половині XVII – XVIII ст.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Особливості культурного процесу другої половини XVII – XVIII ст..
2. Освіта. Роль Києво-Могилянської академії в культурно-освітньому розвитку України. Книгодрукування.
3. Розвиток філософських ідей. Г.Сковорода.
4. Природничі науки.
5. Музика. Театр. Живопис. Архітектура. Графіка.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Визначати особливості розвитку та досягнення української культури періоду, наголосивши на такій особливості, як відтік представників інтелектуальної еліти з українських земель до Росії. Довести, що Києво-Могилянська академія була одним із найвпливовіших центрів освіти, науки, видавничої справи в Україні та Росії. **Охарактеризувати:** розвиток філософської думки (І. Гізель, Г.Конисько, Г.Сковорода), поетичного мистецтва (К.Сакович, Л. Баранович, Ф.Прокопович, М.Довгалевський, Г.Кониський), історичних знань («Синопис», козацькі літописи), архітектурного стилю барокко та ін.. Називати імена і твори видатних діячів культурного життя України цього періоду, розпізнавати найвідоміші культурні пам'ятки, стисло описувати їх.

Персоналії: Г.Сковорода, І.Гізель, Г.Конисько, К.Сакович, Л.Баранович, Ф.Прокопович, М.Довгалевський, Г.Кониський, І.Григорович-Барський, Йоган Пінзель, Яків Погребняк, Самійло Величко, І.Руткович, А.Ведель, М.Березовський, Д.Бортнянський.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 14

Тема 14. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Адміністративно-територіальний поділ українських земель, які увійшли до складу Російської імперії.
2. Соціально-економічне становище українського населення.
3. Вплив міжнародних відносин на розвиток українських земель.
4. Промисловий переворот та зародження ринкової економіки в Україні.
5. Антикріпосницька боротьба в Україні.
6. Декабристський рух в Україні.
7. Громадсько-політична діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти визначати хронологічну послідовність подій періоду, синхронізувати події у Наддніпрянській та Західній Україні; **характеризувати:** соціально-економічну та національну політику Російської імперії щодо України; передумови, причини, форми, характер і наслідки соціального протесту різних верств українського населення (зокрема, повстання під проводом У.Кармелюка, «Київська козаччина» 1855 р.), сутність програмних вимог національно-визвольного руху, процеси національного відродження, поширення на Україні російського і польського суспільних рухів (польське повстання 1830-1831 рр.); **визначати:** риси економічного розвитку, та соціальних відносин в Наддніпрянській Україні (оцінити особливості розвитку сільського господарства, промисловості й торгівлі); програмні засади

діяльності декабристських організацій («Південного товариства», «Товариства об'єднаних слов'ян»), Кирило-Мефодіївського братства,; наслідки для України російсько-турецьких війн (1806-1812, 1828-1829) та російсько-французької війні 1812 року, причини та значення діяльності Кирило-Мефодіївського братства.

Довести, що кріпосне право гальмувало економічний розвиток України, призводило до посилення національного та соціального гніту. Називати історичних діячів періоду. Пояснити на основі карти такий економічний процес, як спеціалізація регіонів.

Позначати на картосхемі: українські землі у межах Російської імперії, території, охоплені повстанням У.Кармалюка, „Київською козаччиною”.

Персоналії: І.Котляревський, М.Костомаров, П.Куліш, М.Гулак, Т.Шевченко, У.Кармалюк.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 15

Тема 15. Західноукраїнські землі наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Включення західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії. Адміністративно-територіальний устрій цих земель.
2. Національне та соціальне становище українського населення.
3. Реформи Марії Терезії і Йосифа II та українські землі.
4. Початок національно-культурного відродження в Західній Україні.
5. Діяльність «Руської трійці» та Головної Руської Ради.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти визначати хронологічну послідовність подій періоду, синхронізувати діяльність Кирило-Мефодіївського братства та національно-визвольний рух на західноукраїнських землях під час революції 1848-1849 рр у Австрійській імперії. **Характеризувати:** соціально-економічну та національну політику Австрійської імперії щодо України та її наслідки, зміст

та наслідки реформ Марії-Терези та Йосифа II для економічного і суспільного життя Галичини, Буковини та Закарпаття (звернути увагу на аграрну реформу), економічний розвиток, соціальні відносини на українських землях Австрійської імперії, початок національного відродження на західноукраїнських землях, форми соціального протесту населення. **Визначити:** наслідки та значення подій 1848-1849 рр. для України, причини та значення антикріпосницького руху Західної України, місце Т.Шевченка в українському національному відродженні. **Порівнювати:** соціально-економічний розвиток, становище населення українських земель під владою Російської та Австрійської імперій; мету, завдання і форми національного руху наприкінці 40-х рр.. XIX ст. в українських землях під владою Росії та Австрії. **Описувати:** перебіг національно-визвольного руху в Галичині під час революції 1848-1849 рр. в Австрії. **Називати** історичних діячів цього періоду.

Позначати на картосхемі: українські землі у межах Австрійської імперії; території, охоплені повстанням під проводом Лук'яна Кобилиці.

Персоналії: М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я.Головацький, Л. Кобилиця.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 16

Тема 16. Культура України кінця XVIII - першої половини XIX ст.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Особливості розвитку культури періоду. Національно-культурне відродження. Культурницька діяльність української інтелігенції.
2. Вплив капіталізації на культуру. Освіта. Наука. Видатні вчені.
3. Літературна творчість українською мовою. Розвиток вітчизняної історіографії.
4. Музика. Театр. Архітектура. Образотворче мистецтво.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти **визначати:** умови та особливості розвитку культури кінця XVIII - першої половини XIX ст., причини культурних зрушень

у першій половині XIX ст., причини активізації національного руху в українських землях; роль, відкритих у XIX ст. українських університетів у збільшенні кількості патріотичної інтелігенції; **характеризувати:** основні явища і процеси розвитку культури цього періоду, основні ідеї творів, що заклали основи української літературної мови, української історіографії, музичного, образотворчого мистецтва, архітектури, творчі здобутки видатних вітчизняних науковців та митців. **Називати** імена і твори видатних діячів культурного життя України, пам'ятки культури кінця XVIII - першої половини XIX ст.

Позначати на картосхемі: відкриті у першій половині XIX ст. університети.

Персоналії: І. Котляревський, Т. Шевченко, П. Гулак- Артемовський; Г. Квітка-Основ'яненко, М. Максимович; М. Остроградський; В. Каразін, Д.Бантиш-Каменський.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 17

Тема 17. Економічний розвиток українських земель в другій половині XIXст.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Реформи Олександра II в Росії (60-70-х роки XIX ст.) та уряду Франца-Йосифа в Австрійській імперії (1848 р.) та процеси модернізації в українських землях.
2. Особливості індустріалізації в Україні. Українські підприємці. Родини Яхненків і Симиренків.
3. Соціально-економічне становище українського населення під владою Австрійської та Російської імперій.
4. Зміни у соціальному складі населення. Трудова еміграція українців.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти встановлювати хронологічну послідовність подій періоду, **синхронізувати** події у Наддніпрянській та Західній Україні. **Характеризувати:** риси соціально-економічного розвитку українських земель в складі Росії напередодні реформ 60-70-х років XIX ст., основний зміст реформ Олександра II 1860-1870-х років (селянської реформи 1861 р. та реформ адміністративно-політичного управління), особливості проведення реформ в Україні, вплив аграрної реформи уряду Франца-Йосифа 1848 р. на розвиток економіки Західної України, риси соціально- економічного розвитку західноукраїнських земель у другій половині XIX ст., суттєві зміни у соціальному складі населення Наддніпрянської та Західної України у другій половині XIX ст. та процеси модернізації. **Визначати:** наслідки промислового перевороту, скасування кріпосного права та інших реформ 60-70-х років XIX ст. для України, основні тенденції соціально- економічного розвитку Наддніпрянської України у другій половині XIX ст., причини трудової еміграції українців, зародження кооперативного руху. **Порівнювати** особливості-пореформеного соціально-економічного розвитку з дореформеним розвитком України.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 18

Тема 18. Суспільно-політичне життя в Україні в другій половині XIX ст.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Національна політика російського та австрійського урядів щодо українців. Валуєвський циркуляр. Емський указ.
2. Суспільно-політичний і визвольний рух в українських землях Російської та Австрійської імперій.
3. Розвиток громадівського руху (перший і другий етапи).
4. Культурно-освітнє товариство «Просвіта».
5. М.Грушевський. Наукове товариство ім. Т.Шевченка.

6. Політизація національного руху і утворення перших політичних партій.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти визначати, характеризувати та порівнювати основні причини, прояви, форми та наслідки суспільно-політичного і визвольного руху в українських землях Російської та Австро-Угорської імперій, порівнювати три основні етапи українського визвольного руху: академічний, українофільський і політичний, простежувати зв'язок між процесами модернізації суспільства та піднесенням визвольного руху. **Характеризувати:** національну політику Росії щодо українських земель, національний рух в Наддніпрянщині, основні погляди громадівців, основні течії суспільно-політичного руху в західноукраїнських землях: москвофілів та народовців; діяльність „Просвіт" та Наукового товариства ім. Т.Шевченка, процес утворення українських політичних партій у Галичині (Русько-української радикальної партії (РУРП), Української Національно-демократичної партії (УНДП), Української соціал-демократичної (УСДП)) та ідеологічні засади, на яких вони стояли. **Визначати:** роль і місце української греко-католицької церкви у піднесенні національного життя Західної України, напрямки діяльності і здобутки провідних діячів Західної України у визвольному русі другої половини ХІХ ст. **Порівнювати:** український національний рух у Наддніпрянщині у першій та другій половині ХІХ ст. **Називати** імена лідерів національно-визвольного руху Західної України.

Персоналії: В.Антонович, М.Драгоманов, П.Чубинський, Б.Грінченко, Є.Левицький, І.Франко, М.Павлик, Ю.Бачинський, М.Міхновський, М.Грушевський.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 19

Тема 19. Україна на початку ХХ ст.

(3 год.)

Питання для обговорення.

1. Особливості капіталізації економіки Наддніпрянської і Західної України.
2. Утворення монополістичних об'єднань в Україні. Світова економічна криза 1900-1903 рр. та передвоєнне економічне піднесення.
3. Політизація українського суспільства та визвольного руху. Створення політичних партій Наддніпрянщини.
4. Україна в революції 1905-1907 рр.
5. Столипінська реакція в Україні.
6. Столипінська аграрна реформа та її вплив на Україну.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен вміти **встановлювати** хронологічну послідовність подій періоду, **синхронізувати** події у Наддніпрянській та Західній Україні.

Характеризувати: особливості економічного розвитку Наддніпрянської та Західної України (процес монополізації, розвиток сільського господарства, розвиток кооперативного руху, причини і наслідки для України світової економічної кризи 1900-1903 рр. та передвоєнного економічного піднесення), процес утворення українських політичних партій Наддніпрянщини, розвиток самостійницької і автономістської течій в національному русі та формування української соціал-демократії, діяльність західноукраїнського політичного руху на початку ХХ ст., діяльність національних і спортивно-фізкультурних організацій „Сокіл”, „Січ”, „Пласт”, національно-визвольний рух України в роки російської революції 1905-1907 рр., діяльність українських парламентських громад в I та II Державних Думах Росії, особливості запровадження Столипінської аграрної реформи в Україні. **Визначати:** основні тенденції соціально-економічного та політичного розвитку Наддніпрянщини на початку ХХ ст., причини та наслідки посилення національного гніту в Наддніпрянській Україні у 1907-1914 рр., причини активізації західноукраїнського політичного руху на початку ХХ ст., роль А.Шептицького у піднесенні національного життя в західноукраїнських землях, результати

боротьби національного руху Наддніпрянщини та Західної України на початку ХХ ст. **Порівнювати:** процес утворення українських політичних партій Наддніпрянщини та Західної України, економічні процеси Наддніпрянщини та Західної України. **Називати** імена лідерів національно-визвольного руху початку ХХ ст..

Персоналії: П.Столипін, С.Чикаленко, С.Єфремов, С.Петлюра, Андрей Шептицький, Кирило Трильовський, Іван Боберський Августин Волошин.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 20

Тема 20. Культура України в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Становлення і консолідація української національної культури.
2. Освіта. Вищі навчальні заклади.
3. Наука. Наукові товариства.
4. Література. Історія.
5. Драматургія. Музика.
6. Живопис. Архітектура та містобудування. Скульптура.
7. Українські підприємці-благодійники. Родини Терещенків та Харитоненків.
8. Релігійне життя.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен **характеризувати:** основні культурні явища, процеси другої половини ХІХ - початку ХХ ст., розвиток музичного, образотворчого мистецтва, архітектури, процес становлення професійного театру, діяльність меценатів та їх вплив на розвиток культури. **Визначати:** умови розвитку культури у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст., взаємозв'язок промислового перевороту з досягненнями в галузі науки та техніки, творчі здобутки видатних вітчизняних науковців та митців. **Називати:** дати, імена і

твори видатних діячів вітчизняної культури, пам'ятки культури другої половини ХІХ - початку ХХ ст.

Персоналії: І.Мечников, Д.Яворницький, І.Нечуй-Левицький, П.Мирний, Л.Українка, І.Франко, М.Старицький, М.Кропивницький, І.Карпенко-Карий, М.Садовський, П.Саксаганський, М. Заньковецька, М.Лисенко, С.Гулак-Артемовський, М.Пимоненко, А.Кримський, Д.Заболотний, М.Коцюбинський, В.Стефаник, М.Леонтович, С.Крушельницька.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 21

Тема 21. Україна в Першій світовій війні

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Україна в геополітичних планах Антанти і Троїстого союзу.
2. Позиції українських політичних сил щодо війни. ГУР. СБУ. Формування легіону УСС.
3. Воєнні дії на території України в 1914–1916 рр.
4. Галицько-Волинське генерал-губернаторство.
5. Бойовий шлях Українські січових стрільців.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен встановлювати хронологічну послідовність подій періоду, співвідносити історичні події з відповідною епохою, синхронізувати події у Наддніпрянській та Західній Україні; характеризувати: геополітичні плани країн Антанти і центральних держав щодо України, соціально-економічне та суспільно-політичне становище населення упродовж війни, динаміку змін в свідомості різних соціальних верств українського суспільства, соціально-економічні та політичні наслідки війни для українського суспільства; описувати: воєнні події на території України 1914 р., воєнну кампанію 1915–1916 рр., діяльність ГУР, СБУ, бойовий шлях легіону Українських січових

стрільців; аналізувати: різні точки зору на питання ставлення до війни українських політичних партій, причини і наслідки створення Галицько-Буковинського генерал-губернаторства; називати імена історичних діячів цього періоду.

Показувати на карті: спираючись на карту характеризувати геополітичні плани країн Антанти та центральних держав щодо України; території, де відбувались воєнні події Першої світової війни, користуючись картою описувати події 1914 р. та воєнну кампанію 1915–1916 рр., бойовий шлях легіону Українських січових стрільців.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 22

Тема 22. Українська революція

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Утворення української Центральної Ради. М.Грушевський.
2. Еволюція поглядів українських політичних сил щодо самовизначення України (I, II, III Універсали УЦР).
3. Війна радянської Росії з УНР.
4. Проголошення незалежності УНР.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати хронологічну послідовність подій Української революції, співвідносити історичні події з відповідною епохою, доводити взаємозв'язок Першої світової війни і революції 1917 р. Характеризувати: процес утворення Української Центральної Ради, діяльність державних, громадських та політичних діячів періоду, українських партій, їх програми, основні положення I, II, III та IV Універсалів УЦР, соціально-економічне становище та настрої населення за часів революції. Описувати: перебіг взаємовідносин УЦР з Тимчасовим урядом, перебіг та результати боротьби за владу в Києві в жовтні–листопаді 1917 р., перебіг першої війни Радянської Росії з УНР. Визначати: причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами та

процесами періоду визвольних змагань, причини Української революції, її характер, місце різних політичних сил у подіях періоду, причини прийняття Універсалів УЦР, оцінювати їх історичне значення, вплив корніловського заколоту на події в Україні, місце і роль Всеукраїнських з'їздів рад у Києві та Харкові, Ультиматуму Раднаркому в політиці більшовиків щодо усунення УЦР, причини та наслідки першої війни радянської Росії з УНР, здобутки і прорахунки УЦР в державотворчому процесі, у внутрішній і зовнішній політиці. Порівнювати різні точки зору щодо діяльності УЦР у березні – листопаді 1917 р., і щодо причин поразки визвольного руху. Складати політичні портрети видатних діячів Української революції.

Позначати на картосхемі: Українську Народну Республіку, держави, що межували з УНР, напрямки наступу більшовиків під час першої війни УНР з Радянською Росією, місця найбільших боїв.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 23

Тема 23. Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918–1921 рр.)

(4 год.)

Питання для обговорення.

1. Брестський мирний договір. Військова конвенція УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною.
2. Українська Держава гетьмана П. Скоропадського.
3. Директорія УНР.
4. ЗУНР. Акт Злуки УНР та ЗУНР.
5. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України. Х. Раковський.
6. Денікінський окупаційний режим.
7. Польсько-радянська війна.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати хронологічну послідовність подій українського державності 1918–1921 рр., причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами

та процесами періоду визвольних змагань. Характеризувати: внутрішню та зовнішню політику урядів гетьмана П. Скоропадського, Директорії, ЗУНР, більшовиків, зміст Варшавської угоди між УНР та Польщею, культурне життя в Україні в умовах окупації та громадянської війни. Визначати: причини гетьманського перевороту та падіння режиму гетьмана П. Скоропадського; розбіжності між членами Директорії щодо її політичного курсу, обставини, що їх спричинили та наслідки; причини і наслідки українсько-польської війни та підписання С. Петлюрою Варшавського договору; причини поразки національно-визвольних змагань українців, історичне значення відновлення української державності на східно- та західноукраїнських землях та об'єднання українських держав (Акт злуки). Порівнювати державний устрій за часів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, ЗУНР, внутрішню та зовнішню політику українських урядів. Оцінювати різні точки зору щодо причин поразки визвольного руху та втрати державності. Називати імена та складати політичні портрети видатних діячів Української революції 1918–1921 рр.

Позначати на картосхемі: місця основних подій періоду української державності 1917–1921 рр. та військових дій того часу.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 24

Тема 24. Культура і духовне життя в Україні у 1917–1920 рр.

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Освітня політика Центральної Ради, Української Держави П. Скоропадського, Директорії та більшовиків.
2. Відкриття Української академії наук (УАН). В. Вернадський.
3. Література. Театральне, музичне і хорове мистецтво. Релігійне життя.
4. Українська Академія мистецтв.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати основні чинники, явища, процеси та пам'ятки культури цього періоду, оцінити внесок українських діячів у вітчизняну та

світову культуру. Аналізувати та порівнювати політику Центральної Ради, урядів гетьмана П. Скоропадського, Директорії УНР і радянської влади в галузі освіти, науки і культури. Характеризувати розвиток літературного процесу в Україні в 1917–1921 рр., ставлення радянської влади до церкви і пам'яток старовини.

Показувати на карті: основні місця і території, пов'язані з розвитком освіти, науки та мистецтва.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 25

Тема 25. Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928 рр.).

(2 год.)

1. Криза «воєнного комунізму».
2. Сутність НЕПу і особливості його впровадження в Україні.
3. Утворення СРСР.
4. Кризи НЕПу.
5. Початок курсу на індустріалізацію.
6. Українське національне відродження в літературі, театрі та мистецтві. «Українізація».

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати хронологічну послідовність головних подій цього періоду, межі періоду економічної та соціальної стабілізації в Україні. Характеризувати: основні заходи непу, процес стабілізації економічного і соціального життя в Україні, відмінності між договірною федерацією і проектом «автономізації», зміст політики більшовиків щодо релігії та церкви в Україні, основні завдання культурно-освітньої роботи, яку проводили більшовики в 1920-х рр., основний зміст політики «українізації», особливості розвитку української культури у даний період. Порівнювати політику «воєнного комунізму» й непу в УСРР. Визначати: причини та особливості впровадження та згорання непу в Україні, причини і масштаби голоду 1921 –

1923 рр. в Україні, наслідки вступу УСРР в СРСР. Аналізувати суперечливі явища в Україні в період непу, факти щодо входження України до складу СРСР.

Показувати на карті: та пояснювати зміни у територіально-адміністративному устрої України у 1921–1928 рр.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 26

Тема 26. Радянська модернізація України (1929–1938 рр.)

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Форсована індустріалізація.
2. Перехід до суцільної колективізації. Голодомор 1932–1933 рр.
3. Масові репресії. Судові процеси.
4. Суспільно-політичне, культурне та релігійне життя. «Розстріляне відродження».
5. «Культурна революція» та її наслідки.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати хронологічну послідовність головних подій цього періоду в Україні та співвідносити їх із подіями і процесами в країнах Європи та світу. Характеризувати сутність політики форсованої індустріалізації та колективізації в Україні, причини та наслідки Голодомору, особливості суспільно-політичного та культурного життя періоду. Визначати причини та наслідки політики форсованої індустріалізації та колективізації, причинно-наслідкові зв'язки між світовою економічною кризою та економічною політикою СРСР в 30-ті роки, зв'язки між радянською модернізацією і масовими репресіями в Україні. Визначати та обґрунтовувати зв'язки між закріпленням радянської влади і масовими репресіями в Україні та зрушеннями у повсякденному житті й масовій психології, «розстріляним відродженням» та основними тенденціями в культурному житті. Порівнювати

політику непу та економічну політику 30-тих років. Аналізувати суперечливі явища в Україні в умовах радянської модернізації.

Позначати на картосхемі: місця, пов'язані з подіями періоду суцільної колективізації та голодомору, основні індустриальні об'єкти, побудовані за часів модернізації.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 27

Тема 27. Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1921–1939 рр.).

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Українські землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини.
2. Українські суспільно-політичні рухи у Східній Галичині та Закарпатті.
3. Українська військова організація (УВО) та її діяльність. Є. Коновалець.
4. Інтегральний націоналізм. ОУН. С. Бандера.
5. Проголошення незалежності Карпатської України. А. Волошин.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати хронологічну послідовність головних подій на західноукраїнських землях цього періоду, співвідносити їх з подіями і процесами в радянській Україні, країнах Європи. Характеризувати: політику урядів Польщі, Румунії, Чехословаччини в українських землях, стан економіки, життя населення, освіти та культури, діяльність політичних партій західноукраїнських земель у 30-х роках, діяльність ОУН, УВО. Визначати: міжнародні чинники розподілу українських земель між іншими державами на початку 20-х рр. та їх наслідки для населення, визначати сутність політики осадництва й «пацифікації» та інших проявів національної політики щодо українського населення в Польщі, Румунії та Чехословаччині, причини створення УВО та ОУН. Описувати перебіг боротьби за незалежність Карпатської України. Порівнювати явища і процеси економічного розвитку, суспільного та повсякденного життя на західноукраїнських землях із проявами

суспільного та повсякденного життя в УРСР за часів непу та закріплення радянської влади. Називати імена історичних діячів цього періоду.

Показувати на карті: західноукраїнські землі, що увійшли до складу Польщі, Румунії та Чехословаччини, регіони, охоплені підпільним націоналістичним рухом.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 28

Тема 28. Україна під час Другої світової війни (1939–1945).

(6 год.)

Питання для обговорення.

1. Радянсько-німецькі договори 1939 р.
2. Включення Західної України, Бессарабії і Північної Буковини до складу УРСР.
3. Початок Великої Вітчизняної війни.
4. Військові події 1941–1942 рр.
5. Окупаційний нацистський режим в Україні.
6. Рух Опору на чолі з ОУН та партизанський рух.
7. Наступальні операції радянських військ 1943–1944 рр.
8. Звільнення Правобережної та Південної України.
9. Становище в західних областях.
10. Втрати України у Другій світовій війні.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати: хронологічну послідовність подій Другої світової та Великої Вітчизняної війн, їх основні етапи, наслідки радянсько-німецьких договорів 1939 року для українських земель, політики радянзації новоприєднаних до УРСР територій, причини поразок Червоної армії у 1941 році, основні наслідки війни для України, внесок українського народу у перемогу над Німеччиною. Описувати: перебіг найважливіших військових подій 1941–1945 рр., героїчні події Великої Вітчизняної війни, мобілізаційні заходи, процес окупації України. Характеризувати: зміст гітлерівського плану «Ост», нацистський порядок в Україні, діяльність радянських партизан та

українського визвольного руху на чолі з ОУН. Порівнювати ставлення до війни різних політичних сил в українських землях, різні точки зору, що існують в історичній науці, щодо діяльності ОУН і УПА за часів війни, відносно подій та етапів Другої світової та Великої Вітчизняної війн. Складати характеристики та політичні портрети видатних українських полководців та героїв війни.

Показувати на карті: українські землі, приєднані до УРСР в результаті реалізації радянсько-німецьких договорів 1939 року, місця пов'язані з початком та завершенням визволення України від німецьких загарбників, битв та військових операцій, окупаційні зони, на які була розділена Україна, території поширення та активних дій різних течій руху Опору.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 29

Тема 29. Україна в перші повоєнні роки

(1945 – початок 50-х років).

(1 год.)

Питання для обговорення.

1. Адміністративно-територіальні зміни.
2. Україна в ООН та міжнародних організаціях.
3. Відбудова господарства.
4. Голод 1946–1947 рр.
5. Радянізація західних областей України.
6. Стан освіти, науки і культури в повоєнній Україні.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати хронологічну послідовність головних подій відбудовчого періоду, співвідносити історичні події з відповідною епохою. Визначати умови і особливості відбудовчих процесів в Україні у порівнянні з загальноєвропейськими варіантами післявоєнної конверсії та відбудови, причини та наслідки проведення операції «Вісла», розгортання ідеологічних кампаній, голоду 1946–1947 рр. в Україні, «саморозпуску» УГКЦ.

Характеризувати зовнішньополітичну діяльність УРСР у повоєнні роки, політику влади щодо економічного, соціально-політичного, релігійного та культурного розвитку України, протистояння радянської влади та національно-визвольного руху в західних областях України. Описувати повсякденне життя населення та визначати зміни, пов'язані з відбудовчими процесами, розповідати про життя населення західних областей в умовах опору радянській владі.

зміни в адміністративно- територіальному устрої України, території на яких були відбудовані та новозбудовані промислові об'єкти.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №30

Тема 30. Україна в умовах десталінізації (1953–1964 рр.).

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Внутрішньополітичне та соціально-економічне становище України на початку 1950-х років.
2. XX з'їзд КПРС і початок лібералізації.
3. Аграрна політика М. Хрущова.
4. Соціальна політика 1956–1964 рр.
5. Стан економіки України в к. 50-х – у першій половині 60-х рр.
6. Реформа освіти. Здобутки науки.
7. «Відлига» в українській літературі та мистецтві.
8. «Шістдесятники». Зародження дисидентського руху.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен встановлювати хронологічну послідовність подій періоду, співвідносити історичні події з відповідною епохою. Характеризувати: внутрішньополітичне та соціально-економічне становище України на початку 1950-х років, сутність процесу лібералізації, реформи управління економікою у середині 1950-х – на початку 1960-х рр., здобутки та особливості розвитку культури періоду, особливості зародження опозиційного руху в Україні. Визначати: наслідки економічних реформ, зв'язки між процесами лібералізації суспільства, особливостями політичного життя та суперечливими явищами у

розвитку культури та духовного життя, причини виникнення, сутність і значення дисидентського руху. Доводити, що процеси лібералізації здійснили вплив на зростання національної самосвідомості українців. Називати імена історичних діячів цього періоду.

Позначати на картосхемі: зміни в адміністративно- територіальному устрої України, місця будівництва ГЕС, розробки родовищ нафти і газу, видобутку вугілля та розвитку металургії, хімічної, авіаційної промисловості, автомобілебудування.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 31

Тема 31. Україна в період загострення кризи радянської системи (середина 1960-х – початок 1980-х рр.).

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Реформи економіки в другій половині 1960-х років.
2. Діяльність П. Шелеста та В. Щербицького в Україні.
3. Економічне становище УРСР у 70-ті – на початку 80-х рр.
4. Друга хвиля дисидентського руху. Релігійне дисидентство.
5. Становище у сфері освіти, науки, культури.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен встановлювати хронологічну послідовність подій періоду, співвідносити історичні події з відповідною епохою «застою». : внутрішньополітичне та соціально-економічне становище України у другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст., основні вимоги дисидентського руху 1960-х – 1970-х років, явища у сфері культури, політику русифікації в освіті, науці, літературі та мистецтві. Визначати: прояви політико-ідеологічної кризи радянського ладу в Україні, причини активізації опозиційного руху, здобутки та проблеми розвитку соціальної сфери. Пояснювати на прикладах поняття «застій», давати власну оцінку цьому періоду життя України. Порівнювати реформи за часів М. Хрущова з реформами другої половини 60-х рр., визначаючи їх причини та наслідки.

Аналізувати різні точки зору щодо оцінки періоду застою і його проявів в Україні. Описувати повсякденне життя населення та визначати зміни, пов'язані з кризовими процесами у суспільстві періоду застою.

Пояснювати *на основі карти* основні тенденції економічного і соціального розвитку України у 60–80-ті роки ХХ ст.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 32

Тема 32. Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України (1985–1991 рр.).

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Україна в умовах «перебудови».
2. Загострення соціально-економічної кризи у II половині 80-х років.
3. Криза однопартійної системи. Початок формування багатопартійності в Україні.
4. Декларація про державний суверенітет України.
5. Спроба державного перевороту в СРСР.
6. Акт проголошення незалежності України.
7. Припинення існування СРСР.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен встановлювати хронологічну послідовність подій періоду «перебудови» та проголошення незалежності в Україні, синхронізувати подій в Україні, в СРСР, в Європі, в світі. Характеризувати: внутрішньополітичне та соціально-економічне становище України у другій половині 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст., розгортання соціального та національного руху в Україні в умовах «перебудови», процес поступової втрати КПУ провідних позицій і впливу в суспільстві, процес утвердження незалежності України. Визначати: основні риси поглиблення економічної кризи, погіршення життєвого рівня населення, причини розпаду СРСР та його наслідки для державотворення в Україні, становище в Україні після розпаду СРСР. Описувати повсякденне життя українського населення та визначати зміни, пов'язані з процесами

«перебудови» суспільного життя, розпаду СРСР та утворення незалежної України. Аналізувати явища суспільного життя кінця 80-х – початку 90-х рр., визначаючи причини активізації соціально-політичного життя населення. Називати імена історичних діячів цього періоду.

Позначати на картосхемі: кордони незалежної України, місце аварії на Чорнобильській АЕС.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 33

Тема 33. Україна в умовах незалежності (1991–2000 рр.)

(2 год.)

Питання для обговорення.

1. Розбудова законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні.
2. Прийняття Конституції України.
3. Розвиток економіки в другій половині 90-х рр.
4. Становище у соціальній сфері. Демографічні зміни.
5. Міжнаціональні відносини в Україні.
6. Розвиток освіти, науки, культури в Україні.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати хронологічну послідовність головних подій періоду розбудови незалежної держави. Характеризувати: державотворчі процеси, соціально-економічні реформи в Україні, внутрішньополітичне та соціально-економічне становище України у 90-ті роки – на початку XXI ст., основні чинники, особливості й тенденції розвитку українського суспільства кінця XX – початку XXI ст., перебіг боротьби політичних сил та виборчих перегонів в 1991–2000 рр. Описувати складний перебіг конституційного процесу в Україні. Порівнювати різні точки зору щодо процесів розбудови незалежної, демократичної, соціальної, правової держави та давати їм власну оцінку, порівнювати шляхи і прояви процесів духовного й національного відродження. Визначати: основні чинники, особливості розвитку, явища,

етносоціальні, культурні та інші процеси цього періоду. Аналізувати суперечливі явища в Україні в умовах незалежності, процес і складнощі виходу України з економічної кризи, процес становлення ринкових економічних відносин. Називати імена історичних діячів цього періоду.

Позначати на карті: основні місця і території, пов'язані з сучасним розвитком освіти, науки та мистецтва, пояснювати на основі карти співвідношення політичних сил в Україні, показувати на карті території України, навколо яких періодично виникає напруженість у відношеннях із сусідніми державами.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 34

Тема 34. Україна в сучасну добу (2000-2016 рр.)

(1 год.)

Питання для обговорення.

1. Президентські вибори 1999 р. Референдум 2000 р.
2. Президентські вибори 2004р. В. Ющенко – Президент України.
3. Політична реформа.
4. Парламентські вибори 2006 р.
5. Президентські вибори 2010 р. В. Янукович – Президент України.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати хронологічну послідовність головних подій періоду. Характеризувати: внутрішньополітичне та соціально-економічне становище України на початку ХХІ ст., основні чинники, особливості й тенденції розвитку українського суспільства на початку ХХІ ст., перебіг боротьби політичних сил та виборчих перегонів в 2000–2011 рр., наслідки конституційної реформи в Україні, державну політику у соціальній сфері, соціальні наслідки ринкових реформ, розвиток нових тенденцій в культурному і духовному житті України, оновлення ролі церкви в житті суспільства. Аналізувати причини трудової міграції українців за кордон. Порівнювати: різні точки зору щодо процесів розбудови демократичної, соціальної, правової держави та давати їм власну оцінку. Висловлювати власну точку зору щодо перспектив

економічного, політичного і соціального розвитку України. Порівнювати ідеї та цінності, що були характерні для радянської культури з сучасними державотворчими ідеями та культурними цінностями українців. Визначати риси економічного, соціального, політичного, національного, культурного життя.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 35

Тема 35. Зовнішня політика незалежної України

(1 год.)

Питання для обговорення.

1. Визнання України міжнародним співтовариством.
2. Основні принципи зовнішньої політики України.
3. Україна в СНД.
4. Відносини з Російською Федерацією.
5. Відносини з Європейським співтовариством (НБСЄ, РЄ, ЄС).
6. Україна і НАТО.

Методичні рекомендації до практичного заняття.

Учень повинен визначати та характеризувати: основні напрямки зовнішньої політики України в умовах загальноєвропейських та світових процесів інтеграції, особливості реалізації курсу на без'ядерний статус України, основні напрямки економічної та культурної співпраці України з країнами ЄС, економічні, наукові і культурні зв'язки з країнами ЄС і Північної Америки, роль української діаспори у зміцненні контактів між Україною та Заходом. Описувати стосунки України з Російською Федерацією. Аналізувати процес вступу України до Ради Європи та особливості партнерства з НАТО.

Позначати на карті: території України, навколо яких періодично виникає напруженість у відношеннях із сусідніми державами.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

ГОЛОВНІ ПОДІЇ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

- 1 млн. років тому – поява первісних людей на території сучасної України.
- 1 млн. – 10 тис. до н. е. – палеоліт.
- IX – VI тис. до н. е. – мезоліт.
- VI – IV тис. до н. е. – неоліт.
- IV – III тис. до н. е. – енеоліт, або міднокам'яний вік.
- IV – III тис. до н. е. – розселення племен трипільської культури на території України.
- II – поч. I тис. до н. е. – епоха бронзи.
- IX – VII ст. до н. е. – кіммерійці в Північному Причорномор'ї.
- VII – III ст. до н. е. – панування скіфів на території Північного Причорномор'я.
- VII ст. до н. е. – IV ст. н. е. – грецька колонізація Північного Причорномор'я.
- III ст. до н. е. – III ст. н. е. – розселення сарматів.
- III – IV ст. – черняхівська археологічна культура.
- I – II ст. – перші згадки про слов'ян у творах римських вчених – Плінія Старшого, Тацита, Птолемея.
- 375 р. – вторгнення гунів.
- V – VII ст. – антський період в історії слов'ян.
- 602 р. – остання згадка про антів.
- Кін. V – перша половина VI ст. – заснування Києва.
- VIII – IX ст. – утворення праукраїнської держави Руська земля з центром у Києві.
- 860 – 866 рр. – походи князя Аскольда на Константинополь.
- 882 р. – вбивство Аскольда варягами, захоплення Києва Олегом.
- 882 – 912 рр. – правління Олега на Русі.
- 907, 911 рр. – походи Олега на Константинополь.
- 911 р. – укладення договору між Руссю і Візантією.
- 912 – 945 рр. – князювання Ігоря.

941, 943 pp. – походи Ігоря на Візантію.

945 p. – повстання древлян. Загибель Ігоря.

945 – 964 pp. – регентство княгині Ольги при Святославі.

964 – 972 pp. – князювання Святослава.

965 p. – розгром князем Святославом Хозарського каганату.

968, 969 – 972 pp. – походи Святослава на Балкани.

980 – 1015 pp. – князювання Володимира Великого.

988 p. – офіційне запровадження християнства в Київській Русі.

1019 – 1054 pp. – князювання Ярослава Мудрого.

1015 p. – устав Ярослава Мудрого («Руська Правда»).

1036 p. – розгром Ярославом Мудрим печенігів під стінами Києва.

1037 p. – спорудження в Києві Софійського собору.

1068 p. – перший напад половців на Русь. Поразка Ярославичів у битві з половцями на р. Альті. Народне повстання в Києві.

1072 p. – укладення «Правди Ярославичів».

1097 p. – князівський з'їзд у Любечі.

1113 p. – укладення монахом Нестором першої редакції літописного зведення – «Повісті минулих літ».

1113 – 1125 pp. – князювання Володимира Мономаха в Києві.

1125 – 1132 pp. – князювання Мстислава Володимировича.

1153 – 1187 pp. – князювання Ярослава Володимировича (Осмомисла) в Галицькій землі.

1155 – 1157 pp. – князювання в Києві Юрія Долгорукого.

1169 p. – зруйнування Києва володимиро-суздальським князем Андрієм Боголюбським.

1185 p. – похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославича на половців.

1187 p. – перша літописна згадка назви «Україна» щодо земель Південної Київщини та Переяславщини в Київському літописі.

1199 p. – об'єднання волинським князем Романом Мстиславовичем Галицької і Волинської земель і утворення Галицько – Волинського князівства.

1199 – 1205 pp. – князювання Романа Мстиславича в Галичі.

1223 р. – поразка руських дружин і половецького війська в битві на р. Калці.

1238 р. – утвердження Данила Романовича на галицькому престолі.

1237 – 1241 рр. – монгольська навала на Русь.

1240 р., грудень – зруйнування монголо-татарами Києва.

1238 р. – перемога військ Данила Галицького над німецькими лицарями хрестоносцями під Дорогочином.

1253 р. – Данило Галицький отримав від Папи римського королівську корону.

1256 р. – перша літописна згадка про місто Львів.

1264 – 1301 рр. – князювання Лева даниловича у Галицько-Волинській державі.

1325 – 1340 рр. – князювання останнього галицько-волинського князя Юрія II Болеслава.

1340 р. – розпад Галицько-Волинського князівства.

1340 – 1377 рр. – князювання Любарта Гедиміновича на Волині.

1349 р. – загарбання польськими феодалами Галичини.

1363 р. – битва при Синіх Водах.

1362 – 1363 рр. – приєднання Київщини, Переяславщини, Поділля до Великого князівства Литовського.

1370 – 1387 рр. – перебування Галичини у складі Угорщини.

1377 р. – загарбання польськими феодалами частини Волині.

1385 р. – Кревська унія.

1380 р. – Куликовська битва.

1387 р. – перехід Галичини під владу Польщі.

1399 р. – поразка військ князя Вітовта від золото ординців у битві біля р.Ворскли.

15 липня 1410 р. – Грюнвальдська битва.

1413 р. – Городельська унія між Литвою та Польщею.

1435 р. – битва під Вількомиром між військами Сигізмунда та Свидригайла.

1449 р. – утворення Кримського ханства.

1452 р. – ліквідація Волинського князівства.

1471 р. – ліквідація Київського князівства.

1480 р. – повалення золотоординського іґа на Русі.

1508 р. – виступ української та білоруської знаті на чолі з князем Михайлом Глинським.

1529 р. – перший Литовський статут.

1554 – 1556 рр. – заснування Д. Вишневецьким Запорозької Січі на острові Мала Хортиця.

1556 – 1561 рр. – архімандрит Пересопницького монастиря Григорій переклав простою мовою, близькою до народної «Пересопницьке євангеліє».

1566 р. – другий Литовський статут.

1569 р. – Люблінська унія між Литвою та Польщею. Утворення федеративної польсько-литовської держави – Речі Посполитої.

1572 р. – універсал польського короля Сигізмунда II Августа про утворення найманого козацького формування – початок реєстрового козацького війська.

1573 р. – заснування І. Федоровим у Львові першої друкарні в Україні.

1574 р. – видання І. Федоровим перших книг в Україні – «Апостола» і «Букваря».

1576 – 1580 рр. – заснування в Острозі школи (колегії) та друкарні.

1581 р. – вихід з друку Острозької біблії.

1588 р. – третій Литовський статут.

1591 – 1593 рр. – козацько-селянське повстання під проводом Криштофа Косинського.

1594 – 1596 рр. – козацько-селянське повстання під проводом Северина Наливайка.

27 грудня 1595 – роки життя Богдана Хмельницького.

27 липня 1657 рр.

1596 р. – Брестська церковна унія.

1616 – 1622 рр. – гетьманування Петра Сагайдачного.

1615 р. – заснування Київського братства й школи при ньому.

1616 р. – похід запорозьких козаків на чолі з П. Сагайдачним на Кафу, визволення невільників.

1620 р. – відновлення православної ієрархії в Україні.

1620 р., вересень – битва під Цецорою.

1621 р. – битва польсько-козацького війська з турецьким під Хотиним.
1625 р. – козацько-селянське повстання під проводом Марка Жмайла.
1630 р. – козацько-селянське повстання під проводом Тараса Федоровича (Трясила).
1632 р. – заснування Києво-Могилянської колегії.
1635 р. – козацько-селянське повстання під проводом Івана Сулими і зруйнування фортеці Кодак.
1637, 1638 рр. – козацько-селянські повстання під проводом Павла Бута (Павлюка) та Якова Острянина і Дмитра Гуні.
1638 р. – «Ординація Війська Запорозького реєстрового».
1648 – 1657 рр. – гетьманування Б. Хмельницького.
1648 – 1676 рр. – Українська національно-визвольна війна.
19 квітня-5 травня 1648 р. – битва під Жовтими Водами.
15-16 травня 1648 р. – битва під Корсунем.
11-13 вересня 1648 р. – битва під Пилявцями.
23 грудня 1648 р. – урочистий в'їзд Б. Хмельницького у Київ.
5-6 серпня 1649 р. – битва під Зборовом.
18 серпня 1649 р. – Зборівський мирний договір.
18-30 червня 1651 р. – битва під Берестечком.
18 вересня 1651 р. – Білоцерківський договір.
22-23 травня 1652 р. – битва під Батогом.
Вересень-грудень 1653 р. – бої під Жванцем.
8 січня 1654 р. – Переяславська рада.
Березень 1654 р. – «Березневі статті».
1657 р. – смерть Б. Хмельницького.
1657 – 1659 рр. – гетьманування І. Виговського.
1658 р. – Гадяцький договір.
1659 р. – битва під Конотопом.
1659 – 1663 рр. – гетьманування Ю. Хмельницького.
1659 р. – «Переяславські статті» Ю. Хмельницького.
1660 р. – Слободищенський трактат.

1661 р. – заснування університету у Львові.

1663 р. – «Чорна рада» у Ніжині.

1663 – 1668 рр. – гетьманування І. Брюховецького на Лівобережній Україні.

1663 – 1665 рр. – гетьманування П. Тетері на Правобережній Україні.

1665 р. – Московські статті. Обмеження територіально-адміністративної автономії Лівобережної України.

1665 – 1676 рр. – гетьманування П. Дорошенка на Правобережній Україні.

1667 р. – Андрусівське перемир'я між Російською державою та Річчю Посполитою.

1668 – 1672 рр. – гетьманування Д. Многогрішного на Лівобережній Україні.

1669 р. – «Глухівські статті».

1672 – 1687 рр. – гетьманування І. Самойловича на Лівобережній Україні.

1674 р. – перше видання «Синопису» (Київ).

1676 – 1681 рр. – гетьманування Ю. Хмельницького на Правобережжі.

1677 – 1681 рр. – Московсько-Турецька війна за Правобережну Україну.

1681 р. – Бахчисарайський мирний договір між Росією, Туреччиною та Кримським ханством.

1686 р. – Трактат про Вічний мир» між Росією та Польщею.

1687 – 1708 рр. – гетьманування І. Мазепи.

Жовтень 1708 р. – перехід І. Мазепи на бік Карла XII.

14 травня 1709 р. – зруйнування Чортомлицької Запорізької Січі.

1708 – 1722 рр. – гетьманування І. Скоропадського.

Червень 1709 р. – Полтавська битва.

22 серпня 1709 р. – смерть І. Мазепи в Бандерах.

1710 р. – обрання гетьманом в еміграції П. Орлика. Бендерська Конституція.

1710 – 1742 рр. – гетьманування Пилипа Орлика (в еміграції).

1711 р. – заснування Олешківської Січі.

5 квітня 1712 р. – Константинопольський мирний договір між Росією та Туреччиною.

1714 р. – перша згадка в джерелах про гайдамаків.

1722 – 1727 рр. – діяльність першої Малоросійської колегії.

1722 – 1723 рр. – гетьманування П. Полуботка.

1727 – 1734 рр. – гетьманування Д. Апостола.

1727 р. – «Решительные пункты» (документ, що регулював відносини Гетьманщини з Росією).

1734 – 1750 рр. – діяльність Правління Гетьманського Уряду.

1750 – 1764 рр. – гетьманування К. Розумовського.

1764 – 1781 рр. – Друга Малоросійська колегія.

1768 р. – початок Коліївщини на Правобережній Україні.

1772 р. – перший поділ Польщі. Приєднання до Росії Східної Білорусії, а Галичини

Галичини – до Австрії.

1774 р. – Кючук-Кайнарджійський мирний договір.

1775 р. – ліквідація царським самодержавством Запорозької Січі.

1775 – 1828 рр. – Задунайська Січ.

1781 р. – ліквідація полкової системи на Гетьманщині, утворення натомість намісництв за російським зразком.

1783 р. – царський маніфест про приєднання до Російської держави Кримського ханства.

1783 р. – царський указ про закріпачення селян на Лівобережній та Слобідській Україні.

1785 р. – «Жалувана грамота дворянству» Катерини II, згідно з якою українська старшина зрівнювалась у правах з російським дворянством.

22 січня 1788 р. – утворення Чорноморського козацького війська.

1792 р. – переселення Чорноморського війська на Кубань.

1793 р. – другий поділ Польщі. До Росії відійшли Київщина, Східна Волинь, Поділля, Брацлавщина.

1795 р. – третій поділ Польщі. Росія включила до свого складу Західну Волинь, Західну Білорусію, Литву і Курляндію.

1798 р. – видання в Петербурзі трьох частин «Енеїди».

1803 р. – царський указ про «вільних хліборобів», згідно з яким поміщики за власним бажанням могли відпускати кріпосних селян на волю й давати їм земельні наділи.

1805 р. – відкриття Харківського університету.

Червень 1812 р. – початок агресії Наполеона проти Росії.

1812 – 1835 рр. – антикріпосницькі виступи селян на Поділлі під проводом У. Кармалюка.

1814 – 1861 рр. – роки життя Т. Шевченка.

1818 – 1821 рр. – діяльність таємної організації «Союз благоденства».

1820 р. – заснування в Ніжині Гімназії вищих наук.

1821 р. – утворення в Тульчині таємного «Південного товариства».

1823 – 1825 рр. – діяльність таємного «Товариства з'єднаних слов'ян» у Новоград-Волинському.

Грудень 1825 р. – повстання декабристів у Петербурзі.

Грудень 1825 – січень 1826 рр. – повстання Чернігівського полку в Україні.

1830 – 1831 рр. – Польське визвольне повстання на Правобережній Україні.

1833 – 1837 рр. – діяльність напівлегального демократично-просвітительського та літературного угруповання «Руська трійця».

1834 р. – заснування університету в Києві.

1840 р. – видання в Петербурзі «Кобзаря» Т. Шевченка.

1843 – 1844 рр. – селянське повстання під проводом Л. Кобилиці на Буковині.

1846 – 1847 рр. – діяльність Кирило-Мефодіївського товариства.

1847 – 1848 рр. – запровадження в Правобережній Україні «Інвентарних правил».

Травень 1848 р. – утворення у Львові першої української політичної організації – Головної руської ради.

1848 р. – ліквідація кріпосного права у Галичині та на Буковині.

1853 – 1856 рр. – Кримська війна.

1853 р. – скасування кріпацтва в Закарпатті.

1855 р. – розгортання масового антикріпосницького руху «Київської козаччини».

1856 р. – «Похід у Таврію за волею» - масове самовільне переселення селян Катеринославщини та Херсонщини.

Лютий 1861 р. – царський маніфест про скасування кріпосного права в Росії.

1861 – 1862 рр. – видання в Петербурзі українського журналу «Основа».

1863 р. – циркуляр міністра внутрішніх справ Валуєва про обмеження видання книг та заборону викладання в школах українською мовою.

1863 р. – написання П. Чубинським вірша «Ще не вмерла Україна» - тексту до сучасного гімну України.

1864 р. – земська, судова та шкільна реформи у Росії.

1865 р. – заснування в Одесі Новоросійського університету.

1865 р. – відкриття першої в Україні залізниці Одеса – Балта.

1867 р. – перетворення Австрійської імперії на дуалістичну Австро-Угорську.

1868 р. – створення у Львові першого осередку товариства «Просвіта».

1873 р. – заснування у Львові Літературного товариства ім. Т. Шевченка (1892-перетворене на Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ)).

1874 р. – масове «ходіння в народ».

1875 р. – відкриття університету в Чернівцях.

1876 р. – затвердження царем Емського акта, що забороняв видання та ввезення з-за кордону літератури українською мовою.

1876 – 1879 рр. – діяльність народницької організації «Земля і воля».

1877 р. – «Чигиринська змова».

1882 р. – створення в Єлисаветграді першої української професійної театральної трупи.

1890 р. – утворення Русько-української радикальної партії (РУРП) – першої української політичної партії.

1892 р. – виникнення таємного товариства «Братство тарасівців».

1897 р. – на Харківському паровозобудівному заводі завершено будівництво першого паровоза.

1900 р. – утворення Револьюційної української партії (РУП).

1900 р. – видання у Львові брошури М. Міхновського «Самостійна Україна» .

9 січня 1905 р. – розстріл робітничої демонстрації («Кривава неділя»).

9 січня 1905 р. – початок першої російської революції.

Червень 1905 р. – повстання на броненосці «Потьомкін».

Жовтень 1905 р. – всеросійський загальний політичний страйк. Виникнення Рад робітничих депутатів.

Жовтень 1905 р. – підписання царем маніфесту «Про удосконалення державного порядку», в якому було обіцяно громадянські свободи та скликання законодавчої Думи.

Грудень 1905 р. – збройні повстання в Харкові, Олександрівську, Горлівці.

Листопад 1906 р. – царський указ про вільний вихід селян із общини. Початок столипінської аграрної реформи.

3 червня 1907 р. – царський указ про розпуск II Державної думи. Державний переворот, що фіксував поразку революції 1905 – 1907 рр.

1908 р. – утворення «Товариства українських поступовців» (ТУП).

1 серпня 1914 р. – створення в Львові Головної української ради.

4 серпня 1914 р. – заснування «Союзу визволення України» (СВУ).

6 серпня 1914 р. – створення в складі австро-угорської армії українського добровольчого Легіону січових стрільців (УСС).

1914 р. – утворення царським урядом Галицько-Буковинського генерал-губернаторства.

27 лютого 1917 р. – перемога Лютневої демократичної революції. Повалення самодержавства в Росії.

4 березня 1917 р. – утворення Центральної Ради.

6-8 квітня 1917 р. – Всеукраїнський національний конгрес.

10 червня 1917 р. – I Універсал Центральної Ради.

3 липня 1917 р. – II Універсал Центральної Ради.

4 серпня 1917 р. – тимчасова інструкція Генеральному секретаріатові Тимчасового уряду, яка суттєво обмежувала права України.

7 листопада 1917 р. – III Універсал Центральної Ради. Проголошення Української Народної Республіки (УНР).

3 грудня 1917 р. – маніфест РНК до українського народу з ультимативними

вимогами до Центральної Ради.

12 грудня 1917 р. – проголошення радянської влади в Україні на Всеукраїнському з'їзді Рад у Харкові.

9-11 січня 1918 р. – IV Універсал Центральної Ради.

26 січня 1918 р. – вступ до Києва радянських військ на чолі з М. Муравйовим.

27 січня 1918 р. – підписання мирного договору між УНР і Німеччиною та її союзниками.

18 лютого 1918 р. – початок наступу німецьких військ на територію України.

29 квітня 1918 р. – ухвалення Центральною Радою Конституції УНР.

29 квітня 1918 р. – проголошення на Всеукраїнському хліборобському з'їзді П. Скоропадського гетьманом України. Здійснення державного перевороту і перехід усієї повноти влади в Україні до рук гетьмана.

13 листопада 1918 р. – проголошення Західноукраїнської Народної республіки (ЗУНР).

13 листопада 1918 р. – утворення Директорії.

14 грудня 1918 р. – вступ до Києва збройних формувань Директорії. Зречення гетьманом П. Скоропадським влади.

22 січня 1919 р. – Акт злуки УНР і ЗУНР.

6 січня 1919 р. – проголошення Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) декретом Тимчасового робітничо-селянського Уряду України.

10 березня 1919 р. – прийняття III Всеукраїнським з'їздом рад (Харків) першої Конституції УСРР. Юридичне оформлення радянської державності в Україні.

Липень 1919 р. – окупація Криму та майже всього Лівобережжя, за винятком Чернігівщини, військами Денікіна.

11 грудня 1919 р. – створення Всеукраїнського революційного комітету на чолі з Г. Петровським.

16 грудня 1919 р. – вступ збройних формувань Червоної армії до Києва.

Квітень 1920 р. – підписання Варшавського договору між УНР та Польщею.

25 квітня 1920 р. – початок радянсько-польської війни.

6 травня 1920 р. – вступ польсько-українського війська до Києва.

26 травня 1920 р. – початок Київської наступальної операції. Контрнаступ радянських військ.

12 жовтня 1920 р. – підписання у Ризі угоди про перемир'я та попередні умови миру між РСФРР та УСРР з одного боку та Польщею -з іншого.

Листопад 1920 р. – остаточний розгром армії Врангеля в Криму. Ліквідація Південного фронту.

Березень 1921 р. – ухвала X з'їздом РКП(б) постанови про запровадження нової економічної політики (неп).

18 березня 1921 р. – підписання Ризького мирного договору між Польщею і РСФРР та УСРР.

1921 – 1923 рр. – голод в Україні.

30 грудня 1922 р. – затвердження I з'їздом СРСР декларації про утворення Союзу РСР і союзного договору.

Березень 1923 р. – остаточне визнання Східної Галичини частиною Польщі Радою послів великих держав у Парижі.

1924 р. – II з'їзд Рад СРСР, що затвердив Конституцію СРСР.

Березень 1925 р. – саморозпуск УКП.

Грудень 1925 р. – проголошення XIV з'їздом РКП(б) курсу на індустріалізацію.

1925 – 1928 рр. – літературна дискусія, розпочата М. Хвильовим.

1928 – 1932 рр. – I п'ятирічний план розвитку народного господарства України.

1928 р. – «Шахтинська справа».

Січень 1929 р. – створення у Відні Організації Українських Націоналістів (ОУН).

1929 р. – перехід до політики суцільної колективізації.

1930 р. – кампанія «пацифікації» в західноукраїнських землях.

1932 – 1933 рр. – голод в Україні.

Жовтень 1932 р. – пуск Дніпрогесу.

1933 – 1937 рр. – другий п'ятирічний план розвитку народного господарства України.

Січень 1937 рр. – ухвалення нової Конституції УРСР .

11 жовтня 1938 р. – здобуття Закарпаттям автономії.

15 березня 1939 р. – проголошення самостійності Карпатської України.

23 серпня 1939 р. – підписання договору між СРСР і Німеччиною про ненапад, а також таємної угоди про розмежування сфер інтересів у Східній Європі.

1 вересня 1939 р. – початок Другої світової війни.

17 вересня 1939 р. – перехід радянськими військами польського кордону.

Початок радянізації Західної України.

Вересень 1939 р. – підписання радянсько-німецького договору про дружбу та кордони.

Червень 1940 р. – інкорпорація Бессарабії та Північної Буковини до складу Радянського Союзу.

22 червня 1941 р. – напад гітлерівської Німеччини на СРСР, початок німецько-радянської війни.

30 червня 1941 р. – ухвалення Українськими національними зборами у Львові Акта про відновлення Української держави.

7 липня-26 вересня 1941 р. – оборона Києва.

5 серпня-16 жовтня 1941 р. – оборона Одеси.

30 жовтня 1941 – 4 липня 1942 рр. – оборона Севастополя.

20 червня 1942 р. – створення Українського штабу партизанського руху (УШПР).

Жовтень 1942 р. – утворення Української Повстанської Армії (УПА).

Листопад 1942 – лютий 1943 рр. – Сталінградська битва.

18 грудня 1942 р. – визволення першого українського населеного пункту – села Півнівки Міловського р-ну Ворошиловградської (Луганської) обл.

1942 р. – рейд партизанського формування С. Ковпака з Путивля до Карпат.

5 липня-23 серпня 1943 р. – Курська битва.

Листопад 1943 р. – Київська наступальна операція, внаслідок якої визволено Київ.

6 листопада 1943 р. – визволення Києва.

Грудень 1943 – січень 1944 рр. – Житомирсько-Бердичівська операція.

Січень-лютий 1944 р. – Корсунь-Шевченківська операція.

Січень-лютий 1944 р. – Рівненсько-Луцька операція.

Січень-лютий 1944 р. – Криворізька операція.

Березень-квітень 1944 р. – наступ на півдні. Визволення Одеси, Миколаєва.

Квітень-травень 1944 р. – визволення Криму.

Липень-серпень 1944 р. – Львівсько-Сандомирська операція.

27 липня 1944 р. – звільнено Львів.

Вересень-жовтень 1944 р. – Східно-Карпатська операція.

Липень 1944 р. – утворення Української Головної Визвольної Ради (УГВР).

28 жовтня 1944 р. – визволення радянськими військами Закарпатської України.

28 жовтня 1944 р. – територія України була остаточно визволена від загарбників

6 травня 1945 р. – прибуття української делегації до Сан-Франциско на установчу конференцію ООН.

8 травня 1945 р. – німецько-радянська війна завершилася капітуляцією Німеччини.

9 травня 1945 р. – перемога збройних сил СРСР над фашистськими військами гітлерівської Німеччини.

1946 – 1947 рр. – голод в Україні.

Квітень 1947 р. – операція «Вісла» - депортація українського населення Холмщини та Лемківщини до Західної Польщі.

Грудень 1949 р. – звільнення М. Хрущова з посади першого секретаря ЦК КП(б)У, обрання на цю посаду Л. Мельникова.

5 березня 1950 р. – загибель командуючого УПА Р. Шухевича (Т. Чупринки).

5 березня 1953 р. – помер Й. Сталін.

Червень 1953 р. – звільнення Л. Мельникова з посади першого секретаря ЦК КП України, призначення на цю посаду О. Кириченка.

19 лютого 1954 р. – передача Криму зі складу РСФСР до складу УРСР рішенням Президії Верховної Ради СРСР.

Лютий 1956 р. – XX з'їзд КПРС. Доповідь М. Хрущова «Про культ особи і його наслідки».

Травень 1957 р. – проголошення М.Хрущовим надпрограми у тваринництві.

15 жовтня 1959 р. – вбивство в Мюнхені агентом КДБ С. Бандери.

Лютий 1960 р. – пуск першого атомного реактора в Україні.

Січень 1961 р. – суд у Львові над членами Української робітничо-селянської спілки (УРСС), створеної Л. Лук'яненком.

Липень 1963 р. – звільнення М. Підгорного з посади першого секретаря ЦК КПУ, призначення на цю посаду П. Шелеста.

Травень 1972 р. – звільнення П. Шелеста з посади першого секретаря ЦК КПУ, обрання на цю посаду В. Щербицького.

Жовтень 1976 р. – утворення Української Гельсінської групи на чолі з М.Руденком.

Квітень 1985 р. – проголошення на Пленумі ЦК КПРС курсу на перебудову.

26 квітня 1986 р. – аварія на Чорнобильській АЕС.

1988 р. – XIX Всесоюзна конференція КПРС.

Вересень 1989 р. – установчий з'їзд Народного Руху України за перебудову.

Жовтень 1989 р. – прийняття Верховною Радою УРСР Закону про мови в УРСР.

Березень 1989 р. – вибори до Верховної Ради УРСР.

16 липня 1990 р. – ухвала Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України.

Серпень 1991 р. – спроба державного перевороту в СРСР.

24 серпня 1991 р. – проголошення Верховною Радою України Акта про державну незалежність України.

1 грудня 1991 р. – проведення референдуму про незалежність України. Обрання Президентом України Л. Кравчука.

8 грудня 1991 р. – юридичне оформлення розпаду СРСР. Проголошення утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД).

15 січня 1992 р. – ухвала указу Президії Верховної Ради України про Державний гімн України (затверджено мелодію М. Вербицького «Ще не вмерла Україна»).

19 лютого 1992 р. – затвердження Верховною Радою України тризуба малим гербом України.

2 липня 1993 р. – схвалення Верховною Радою України «Основних напрямків

зовнішньої політики України».

27 березня 1994 р. – вибори до Верховної Ради України.

Червень 1994 р. – вибори Президента України. Президентом обрано Л.Кучму.

Листопад 1994 р. – Україна приєдналася до «Договору про нерозповсюдження ядерної зброї».

8 червня 1995 р. – підписання Президентом України Л. Кучмою та головою Верховної Ради України О. Морозом Конституційного договору.

Листопад 1995 р. – вступ України до Ради Європи.

28 червня 1996 р. – прийняття Верховною Радою Конституції України.

Вересень 1996 р. – введення національної грошової одиниці – гривні.

30 травня 1997 р. – підписання Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Росією та Україною.

9 липня 1997 р. – підписання Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО.

29 березня 1998 р. – вибори до Верховної Ради України.

Жовтень – листопад 1999 р. – вибори Президента України – Президентом обрано Л. Кучму.

16 квітня 2000 р. – проведення всеукраїнського референдуму з питань державного будівництва.

Осінь 2000 р. – весна 2001 рр. – масові акції протесту («Україна без Кучми»), спричинені вбивством журналіста Г. Гонгадзе, «касетний скандал».

Січень 2001 р. – зміна керівництва Верховної Ради України, названа «оксамитовою» революцією; створення парламентської більшості.

Жовтень – грудень 2004 р. – вибори Президента України; помаранчева революція.

26 грудня 2004 р. – переголосування у другому турі виборів, у результаті якого Президентом України було обрано В. Ющенка.

Лютий 2005 р. – формування уряду на чолі з Ю. Тимошенко.

Вересень 2005 р. – формування уряду на чолі з Ю. Єхануровим.

26 березня 2006 р. – вибори до Верховної Ради України V скликання.

Січень 2010 р. – обрання Президентом України В. Януковича.

3.2. Основні поняття і терміни.

Абсолютизм – необмежена самодержавна влада, деспотична форма державного правління, яка ґрунтується на сваволі правителя (царя, імператора, короля) і за якої досягається надзвичайно високий ступінь централізації державної влади.

Автономія – самоврядування певної частини держави, що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавним законом (Конституцією).

Авторитаризм – антидемократична та анти правова концепція і практика здійснення влади; політичний режим, якому притаманні зосередження в руках однієї людини або невеликої групи осіб необмеженої влади, повна відсутність або абсолютна фіктивність представницьких інститутів та системи поділу влади.

Акція – цінний папір, який свідчить про участь його власника в капіталі акціонерного товариства і дає право на одержання певної частини прибутку товариства.

Акціонерне товариство – підприємство, капітал якого утворюється з внесків пайовиків (акціонерів) завдяки купівлі ними акцій. Прибутки розподіляються між його учасниками відповідно до суми акцій, які їм належать.

Акт злуки – декларація про возз'єднання двох українських державних утворень – УНР і ЗУНР – в єдину соборну незалежну українську державу, яке відбулося 22 січня 1919 р. в Києві.

Анархізм – ідейно-теоретична та суспільно-політична течія, в основі якої – заперечення державного управління суспільством; невизнання авторитету, порядку, дисципліни; свавілля.

Анексія – насильницьке приєднання, загарбання однією державою всієї (або частини) території іншої держави.

Антанта – блок європейських держав (Велика Британія, Франція, Російська імперія), який сформувався для боротьби проти так званого Троїстого союзу (Німеччина, Австро-Угорщина, Італія). Згодом назва «Антанта», крім основних держав, що воювали проти Німеччини та її союзників, поширилась ще на 22 країни – США, Японію, Румунію, Китай, Грецію, Португалію та ін..

Антропогенез – процес виділення людини з тваринного світу, олюднення мавпи під впливом суспільної політики.

Ареал – зона поширення видів тварин, рослин, корисних копалин, мов, діалектів тощо.

Археологія – наука, яка вивчає історію суспільства за матеріальними залишками життя та діяльності людей – речовими (археологічними) пам'ятками.

Археологічні пам'ятки – всі матеріальні рештки діяльності людини. Умовно їх поділяють на кілька груп: місця проживання людей (стоянки, поселення, городища та ін.); окремі житла; поховальні пам'ятки; культові споруди (храми, святилища); місця для роботи (майстерні, шахти); окремі предмети.

Артіль – товариство повноправних осіб, які об'єднуються для спільної праці.

Асиміляція – добровільний або вимушений процес розчинення (втрата традицій, мови тощо) раніше самостійного народу (етносу) чи якоїсь його частини в середовищі іншого, як правило, численнішого народу (етносу); засіб досягнення етнічної однорідності.

Барська конфедерація – військово-політичне об'єднання польської шляхти, спрямоване проти короля Станіслава Августа Понятовського і Російської імперії. Створена в 1768 р. у м. Барі на Поділлі.

Бароко – в італійській мові означає химерний, чудернацький. Так називають мистецький стиль, який панував у Європі від кінця 16 та майже до кінця 18 ст. Для мистецтва бароко характерна надзвичайна увага до форми. У літературі ця риса виявилася в розмаїтті жанрів – аж до таких словесних вправ, як фігурні вірші, та у пишномовстві: і в побудові складних багатослівних речень, і в застосуванні вигадливих несподіваних порівнянь, в нагромадженні образів, поєднанні біблійної міфології з античною тощо. У 17 ст. бароковим стало навіть написання літер. Бароковим архітектурним спорудам притаманні нагромадження розкішних оздоб, підкреслена декоративність, грандіозність.

Більшовизм – історична назва екстремістської течії в російському соціал-демократичному русі, синонім російського комунізму. На 2 з'їзді Російської соціал-демократичної робітничої партії (серпень 1903 р., Лондон) під час

виборів керівних органів гору взяли прихильники В. Ульянова (Леніна), які відтоді називали себе більшовиками. Соціал-демократів, які залишалися на ідейних і організаційних засадах партій 2 Інтернаціоналу, назвали меншовиками. Обидві російські соціал-демократичні партії тривалий час мали одну назву і розрізнялися за додатковим терміном: «більшовиків» і «меншовиків»; в аббревіатурі – за початковими літерами цих слів: РСДРП(б), РСДРП(м). 8-й з'їзд РСДРП(б) у березні 1918 р. найменував партію відповідно до її доктрини, але залишив у назві історичний термін: Російська комуністична партія (більшовиків), скорочено РКП(б). За партією меншовиків залишалася стара назва – РСДРП. Після утворення Радянського Союзу партія більшовиків стала називатися Всесоюзною – ВКП(б). У жовтні 1952 р. 19-й з'їзд ВКП(б) перейменував партію на Комуністичну партію Радянського Союзу (КПРС).

Буржуазія – від кінця 15 ст. – назва заможних верств міщанства; соціальна верства підприємців, становлення якої відбулося в 19 ст. з перемогою фабрично-заводського виробництва.

Велике розселення слов'ян – переселення слов'ян, які відбулися в Європі у 6-7 ст. в процесі Великого переселення народів, коли слов'янські племена з'являються у Подунав'ї, у глибинних районах Балканського півострова – на півдні, на заході доходять до Ельби та балканського узбережжя; на північному сході заселяють верхів'я Дону й Волги.

Велике переселення народів – грандіозні етнічні переселення, які відбулися в Європі у 4-6 ст. Спричинене гунською навалою Велике переселення народів зумовило утворення готами низки королівств – вандалів, бургундів, франків, лангобардів, а також англосаксонське завоювання Британії. Велике переселення народів призвело до т. зв. Великого розселення слов'ян.

Верв – сільська територіальна община в Київській Русі. Об'єднувала населення одного або кількох селищ.

Воєвода – керівник шляхетського ополчення своєї території; головував на сеймиках, що скликалися ним для обирання кандидатів на земські уряди; здійснював нагляд за цінами, вагами й мірами в королівських містах.

Воєнний комунізм – здійснювані більшовиками соціально-економічні перетворення з метою якнайшвидше побудувати комуністичний лад за програмою, вперше оприлюдненою В. Леніним у квітні 1918 р. в статті «Чергові завдання радянської влади». У березні 1921 р., коли ця політика провалилася, Ленін з метою маскуванню провалу назвав її воєнним комунізмом, тобто політикою, нав'язаною війною.

Волхви – служителі язичницьких обрядів, які вважалися знавцями таємниць сил природи, посередниками у спілкуванні з богами, носіями надприродних сил і здібностей.

Волюнтаризм – термін радянського політичного життя, пов'язаний з обставинами вимушеної відставки М.Хрущова з посад першого секретаря ЦК КПРС і голови Ради міністрів СРСР у жовтні 1964 р. Хрущову було інкриміновано небажання прислухатися до «колективної думки партії» - волюнтаризм.

Вотчина – велике земельне володіння, яке передавалось у спадщину, його можна було продати, обміняти, поділити.

Генеральна військова канцелярія – вища адміністративна установа Гетьманщини, у якій вирішувалися важливі адміністративні, військові, фінансові питання, зосереджувалася військова, політична й міжнародна інформація з усієї України, а також із-за кордону; звідси відправлялися численні посольства й гінці; тут склалися гетьманські універсали, провадилося дипломатичне листування, розглядалися судові та цивільні справи козаків, селян, міщан. Очолював її генеральний писар, підпорядкований безпосередньо гетьманові.

Генеральний секретаріат – виконавчий орган влади, створений після проголошення Першого універсалу. Являв собою перший національний український уряд у 20 ст. Після його створення за Комітетом УЦР залишалися тільки законопідготовчі функції, а сам він був переіменований на Малу Раду.

Геополітика – політична концепція, яка стверджує, що в основі політики (переважно зовнішньої) певної держави лежить співвідношення географічних

чинників – просторового розташування країни, розміру території, клімату, наявності природних ресурсів, густоти населення тощо.

Гетьман – у Польщі, Литві, Чехії так називали головнокомандуючих. У Польсько-литовській державі було чотири гетьмани: два польських (коронних) і два литовських, причому один із них був головним (великим), а другий був його заступником (польним). На українських землях гетьман – це керівник українського козацтва, з 1648 р. – глава Української держави – Гетьманщини, у руках якого було зосереджено законодавчу, виконавчу та судову владу.

Гетьманщина – Українська козацька держава, утворена внаслідок переможних битв 1648-1649 рр. Національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького. Офіційна назва держави – Військо Запорозьке.

Головна українська рада – міжпартійна організація, утворена 2 серпня 1914 р. із представників трьох галицьких партій – Української національно-демократичної партії партії, Української радикальної партії і Української соціал-демократичної партії.

Голодомор – наслідок терору голодом, здійсненого сталінською командою в Кремлі шляхом реквізиції всього виявленого обшуком у селянських садибах продовольства. Реквізиція здійснювалася вибірково в листопаді-грудні 1932р. і по всій Україні в січні 1933 р. Метою реквізиції було попередження соціального вибуху в українському селі і намагання «провчити» селян, які відмовлялися працювати на державу в одержавлених колгоспах. З лютого 1933 р. держава почала годувати тих селян, які ще зберігали здатність працювати в колгоспі.

Громадянське суспільство – суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних якостей, яке, будучи незалежним від держави, спільно з нею формує розвинуті правові відносини, взаємодіє заради спільного блага.

Данина – у давні часи назва натурального або грошового податку, що сплачувався підкореними племенами на користь переможця. За часів Київської держави як військову контрибуцію данину сплачували неслов'янські племена, підкорені київськими князями. З 9 ст. київські князі перетворили данину на державний податок, що сплачувався всім населенням держави.

Демографія – наука, яка вивчає склад і рух населення та закономірність його розвитку.

Демократія – форма політичного та економічного устрою суспільства, заснована на визнанні народу основним джерелом влади; тип держави, яка декларує і втілює на практиці принципи народовладдя, права і свободи громадян, рівні можливості для діяльності різних політичних сил, контроль за діями органів влади.

Держава – базовий інститут політичної системи та політичної організації суспільства, що створюється для забезпечення життєдіяльності суспільства в цілому і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення в соціально неоднорідному суспільстві з метою збереження його цілісності, безпечного існування, задоволення загальносоціальних потреб.

Децентралізація – управлінська політична система, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоврядування з метою оптимізації практичного розв'язання питань загальнонаціональної ваги, а також реалізації регіонально-локальних програм.

Десталінізація – відмова кремлівської верхівки від політики масового терору з одночасним її засудженням. Засудження масового терору відбувалося у формі дозованої критики сталінських методів партійно-радянського керівництва.

Дивізія СС «Галичина» - німецька військова частина, створена з добровольців українського походження. Оскільки у вермахті могли воювати тільки громадяни Німеччини, дивізія створювалася в рамках СС за зразком піхотних (гренадерських) дивізій. Формування дивізії розпочалося наприкінці 1943 р. під керівництвом Військової управи (голова В.Кубійович).

Диктатура – система політичного управління, що характеризується необмеженою владою однієї особи або групи осіб; здійснення керівництва за допомогою репресивних заходів при зведенні нанівець демократичних засад функціонування суспільства.

Дисидентство – виступ проти існуючого державного ладу чи загальноприйнятих норм певної країни, протистояння офіційній ідеології й політиці; відступництво від учення панівної церкви.

Діаспора – розпорошення, розселення по різних країнах народу, вигнаного обставинами, завойовниками або пануючою владою за межі батьківщини; уся сукупність вихідців з якоїсь країни та їх нащадків, які проживають поза її межами.

Дуумвірат – спільне правління двох найвищих службових осіб.

Екзогамія – звичай, який за первіснообщинного ладу забороняв шлюби між членами однієї родової групи.

Ендогамія – звичай, який за первіснообщинного ладу дозволяв шлюби лише між особами однієї суспільної групи.

Етнос – це історично сформована людська спільнота, яка відрізняється від сусідів окремою власною територією (батьківщиною), культурою, мовою, психологією та свідомістю.

Етатизм – необхідність і виправдання активного втручання держави в політичне, економічне, соціальне і духовне життя суспільства із застосуванням бюрократизації, централізації та концентрації політичної влади.

Єзуїти – члени католицького чернечого ордену «Товариство Ісуса», яке ставило за мету зміцнення католицької церкви та влади папи римського.

Запорозька Січ – вживається щодо величезних територій степової України, де формувався козацький військово-адміністративний устрій і діяли козацькі порядки. Запорозькою Січчю аж до 18 ст. називали також місто-фортецю – столицю козацької держави і саму козацьку державу.

Іконостас – стіна, перегородка, що відокремлює вівтар – головне місце у храмі, від центральної частини – приміщення, де знаходяться віруючі. Складався з кількох рядів ікон (до чотирьох).

Індустріалізація – комплекс заходів, вжитих ВКП(б) у 1920-30-х роках, що мав на меті модернізацію промисловості: будівництво заводів, фабрик, залізниць та інших індустріальних об'єктів.

Каштелян – управитель замкової округи, якому корився весь місцевий боярсько-рицарський люд. Згодом основні його функції перейшли до старост.

Карпатська Україна (Карпато-Українська держава) – офіційна назва автономної Української республіки у складі Чехо-Словаччини в 1938-1939 рр. і

Української незалежної держави на Закарпатті в березні 1939 р. Неофіційна назва «Карпатська Україна» вживалася і до 1939 р. для означення території Закарпаття.

Картель – одна з форм монополістичних об'єднань підприємців, у яких виробляють переважно однорідну продукцію. Учасники картелю укладають угоду про поділ ринків збуту, розміри виробництва, рівень цін на продукцію тощо, зберігаючи свою виробничу і комерційну самостійність.

Кіш – місцезнаходження (ставка) кошового отамана; згодом назва закріпилася за козацькою столицею – Запорозькою Січчю, де розташовувалася постійна резиденція гетьмана (кошового отамана). На чолі Коша стояв кошовий отаман.

Клейноди – символи-відзнаки українського козацтва. Серед них – корогва, бунчук, булава та печатка з гербом, а також перначі, литаври, значки, палиці тощо.

Князь – глава держави-князівства. Великий князь – вищий князівський титул у Київській Русі. В 10-13 ст. титул великого князя належав київським князям.

Козацька старшина – привілейована верхівка українського козацтва, його військовий та адміністративно-політичний керівний склад. Виникла водночас із появою козацтва й походила з його заможної верхівки.

Колонізація – заселення та освоєння вільної території, а також загарбання якоїсь країни або краю, що супроводжується визиском, підкоренням, а часом і винищенням місцевого населення.

Колективізація сільського господарства – процес докорінної перебудови аграрного сектора, ініційований більшовицьким керівництвом наприкінці 1920-х років. Колективізація передбачала перетворення дрібних індивідуальних господарств на колективні підприємства (колгоспи) для встановлення цілковитого контролю держави за сільськогосподарським виробництвом і використання його ресурсів та потенціалу для модернізації всього господарства.

Компанійці – наймані кіннотні козацькі полки по 500-600 осіб у кожному, які виконували функції нагляду за порядком. Вперше створені Д. Многогрішним у 1668 р.

Консерватизм – політична ідеологія і практика суспільно-політичного життя, що орієнтується на збереження та підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Консолідація – зміцнення, згуртування, об'єднання.

Конфедерація – союз самостійних держав, створений з певною метою, здебільшого зовнішньополітичною.

Космополітизм – теорія і практика, в основі якої лежить теза про необхідність заміни національного громадянства світовим.

Кріпацтво – система правових норм феодальної держави, що встановлювала залежність селянина від феодала і водночас власність (неповну) останнього на селянина-кріпака. Кріпосне право включало прикріплення селян до землі, право феодала на працю і майно селянина, на відчужування його як із землею, так і без неї, позбавлення селянина права розпоряджатися нерухомим майном, спадщиною, виступати в суді тощо.

Культурний шар – так археологи називають шар ґрунту, в якому виявлено сліди життєдіяльності людини. Культурні шари можуть лежати один за одним, а можуть бути переділені шарами, в яких культурні залишки відсутні.

Курінь – військова та господарська одиниця на Січі. Куренів було 38. Кожен із них мав таку ж саму назву, як і місцевість, з якої походили козаки, об'єднані в ньому. Куренем називали також помешкання козаків на Січі-фортеці.

Легітимність – визначення або підтвердження законності якогось права чи повноваження; здатність політичного режиму досягати суспільного визнання й виправдання обраного політичного курсу, прийнятих ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади.

Лібералізм – політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва та демократичних свобод.

Літургія – головне богослужіння у християнській церкві.

Магдебурзьке право – право, за яким міста звільнялися від управління і суду великих землевласників та створювали органи місцевого самоврядування за зразком німецького міста Магдебурга.

Малоросійська колегія – центральний орган російської колоніальної адміністрації в Гетьманщині у 18 ст. Так звана Перша Малоросійська колегія створена Петром I у гетьманській столиці Глухові з метою контролю за діяльністю гетьмана та українського уряду й поступового обмеження політичної автономії Гетьманщини. Скасована в 1727 р. у зв'язку з відновлення гетьманства.

Маргіналізація – незавершений, неповний перехід людини в нове соціальне середовище, за якого вона втрачає попередні соціальні зв'язки, але ще не може повною мірою пристосуватися до нових умов життя.

Масонство – релігійно-етичний рух, що бере свій початок з мулярських цехів, які набули сучасних обрисів у 18 ст. Невеликі глибоко законспіровані гуртки або організації («ложі») швидко утворили цілу мережу і підтримували між собою контакти на рівні верхівки лож. Вони проголошували деякі демократичні гасла (республіка, конституція, права людини, свобода слова тощо), інколи підтримували національно-визвольні рухи. Однак по своїй суті вони були космополітами і вороже ставились до християнської Церкви. Кінцева мета масонів – об'єднання всіх народів світу в так зване розумне суспільство, яким саме масони й мали б керувати.

Митрополит – другий після патріарха сан. Стоїть на чолі митрополії. Митрополія – церковно-територіальна одиниця, яку очолює митрополит.

Модернізація – оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, перероблення відповідно до сучасних вимог.

Мозаїка – техніка прикрашання підлоги та стін, за якою на цементну основу у визначеному порядку викладаються невеликі кольорові шматочки каменя або скла – смальти.

Монополія – велике об'єднання промисловців, банкірів, торгівців, яке виникає в умовах посилення конкурентної боротьби, щоб узгоджувати дії підприємців із виробництва і збуту товарів з метою одержання максимальних прибутків.

Монархія – форма державного правління, за якої найвища влада зосереджувалась в руках одноосібного володаря й передавалася спадково представникам правлячої династії.

Москофільство – суспільно-політична течія в Галичині, на Буковині та Закарпатті у другій половині 19-на початку 20 ст., що ставила метою приєднання Західної України до Росії. Москофіли пропагували «єдину неділиму російську народність».

Народовці – діячі культурницького, згодом політичного руху, що виник на початку 1860-х років серед української інтелігенції в Галичині на противагу рухові москвофілів.

Націоналізм – ідеологія, яка проголошує націю найвищою цінністю, вважає, що нація повинна бути вільною і становити окреме політичне тіло (автономію або самостійну державу).

Нація – історична спільнота людей, що складається в процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури і характеру.

Нова економічна політика (неп) тривала з 1921 р. по 1928 р. Р. Пайпс у книзі «Росія при більшовиках» зазначив так: «Хоча вважається, що воєнний комунізм – це імпровізація, а НЕП – це спрямований крок, насправді все було навпаки». Ключовим елементом НЕПу була заміна продрозкладки проподатком, яка потягнула за собою відновлення товарно-грошових відносин між містом і селом. Унаслідок цього держава змушена була відкрити шлях до вільного підприємництва і перейти від комуністичних на капіталістичні засади управління націоналізованими галузями господарства, виступаючи як сукупний капіталіст.

Олігархія – політичне та економічне панування, влада, правління невеликої групи людей, а також сама правляча група.

Орда – військо кочовиків, а також місце, де перебувала ставка хана.

Остарбайтер – німецький термін на означення осіб, які були вивезені гітлерівцями зі східних окупованих територій протягом Другої світової війни на примусові роботи до Німеччини.

Охлократія – домінування в політичному житті суспільства впливу натовпу, юрби, «маси»; один із способів здійснення політичної влади, що суттєво доповнює кризові політичні режими.

Парафія – нижча церковна адміністративна одиниця, фактично територія, на якій живуть члени громади, вірні одному храму.

Патріарх – вищий титул священнослужителя в православних церквах.

Пацифікація – офіційна назва репресій щодо населення Західної України, проведених урядом Польщі восени 1930 р.

Перебудова – політичний курс радянського керівництва, що реалізовувався в СРСР 1985-1991 рр. Його суть полягала у спробі шляхом «революції згори» здійснити системну модернізацію суспільства.

Плюралізм – ідейно-регулятивний принцип суспільно-політичного та соціального розвитку, що базується на існуванні декількох (чи багатьох) незалежних начал політичних знань і розуміння буття; система влади, що ґрунтується на взаємодії та протидії політичних партій та громадсько-політичних організацій.

Покозачення – масовий перехід селян до козацького стану, що спостерігався в другій половині 16 – першій половині 17 ст.; спроба звільнитися від панщини й отримати право вільно працювати на власній землі.

Полк – найбільша адміністративно-територіальна одиниця Гетьманщини.

Популізм – схильність політиків домагатися визнання їхньої громадської діяльності, популярності, вдаючись до простих, прийнятних для населення аргументів та пропозицій, уникаючи непопулярних, але необхідних заходів щодо розв'язання суспільних проблем.

Православні братства – релігійні та культурно-просвітницькі організації українських міщан, що виникли при церковних парафіях в Україні в 16-17 ст.

Протекторат – форма залежності, за якою одна держава (протектор) перебирає здійснення зовнішніх відносин іншої держави (протегованої), захист її території та нерідко ставить під свій контроль її внутрішні справи.

Протекціонізм – економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції та на розширення зовнішніх ринків. Протекціонізм, як правило, реалізується через митну політику.

Пролетаріат – соціальна верства індустріального суспільства із зайнятих переважно найманою фізичною працею.

Промисловий переворот – це перехід від мануфактури з її ручною ремісничою технікою до великого машинного фабрично-заводського виробництва, який забезпечував впровадження у промислове виробництво і транспорт системи робочих машин, парових двигунів.

Просвітництво – ідейний та культурницький рух, який у 18 ст. охопив країни Європи. Назва руху відображала віру в просвіту, поширення знань; у цьому просвітники вбачали головний засіб розв’язання суспільних проблем.

Реформація – соціально-політичний рух 16-17 ст., спрямований проти католицької церкви. Він поклав початок новому напрямкові християнського вчення – протестантизму. Протестанти оголосили свою незалежність від влади папи римського.

Романтизм – ідейний, літературний та мистецький напрям, що панував у Європі з 90-х рр. 18 ст. до середини 19 ст. Для нього характерні переосмислення ідей просвітництва, увага до сильного героя, народження нового історичного мислення, звернення до фольклору тощо.

Руїна – назва, вживана в історичній літературі для 60-80-х років 17 ст. – періоду громадянських воєн, вторгнень іноземців в Україну, її поділу між Московією, Річчю Посполитою, Османською імперією, розколу Гетьманщини, страхітливого спустошення Правобережної України.

Сердюки – наймані піхотні козацькі полки, утримувані гетьманським коштом. Створені гетьманом Дорошенком. Виконували функції особистої гвардії гетьмана, охороняли його резиденцію, військово спорядження та артилерію тощо.

Синод, або Духовна колегія – вищий керівний орган церкви після ліквідації Петром I у 1721 р. патріаршої форми правління Російською православною церквою.

Синдикат – одна з форм монополій, коли самостійні у виробничому відношенні підприємства об’єднуються для збуту своїх товарів, втрачаючи свою комерційну самостійність.

Сотня – адміністративно-територіальна та військова одиниця Гетьманщини, менша за полк.

Соціалізація землі – передбачала передачу всієї землі без викупу в розпорядження земельних комітетів та розподіл її серед селянства за трудовою або споживчою нормою. Вимога соціалізації землі була головним положенням аграрної програми есерів (як російських, так і українських).

Союз визволення України (СВУ) – політична організація емігрантів із Наддніпрянської України, що виникла у серпні 1914 р. у Львові.

Співдружність незалежних держав – політичне об'єднання колишніх союзних республік СРСР (за винятком республік Балтії). Вважалося, що воно сприятиме розв'язанню спільних для його членів проблем, які виникли після розпаду наддержави. СНД продовжує функціонувати й у наші дні.

Ставропігія – автономна православна одиниця (церква, монастир, братство), яка підлягала юрисдикції не місцевих ієрархів, а безпосередньо патріархові, й користувалася спеціальними правами.

Суверенітет – незалежне від будь-яких сил, обставин і осіб верховенство; незалежність держави в зовнішніх і внутрішніх справах.

Суспільні стани – групи населення із закріпленими за ними тогочасним законом правами та обов'язками, зі своїми нормами поведінки, звичаями тощо.

Тоталітаризм – організація державної влади, характерними рисами якої є повний (тотальний) контроль над усіма сферами життя суспільства, заборона демократичних організацій, ліквідація конституційних прав та свобод, репресії, мілітаризація суспільного життя.

Трест – одна з форм монополій; у ньому відбувається повне злиття управління підприємствами як у сфері виробництва, так і збуту товарів.

Узурпація – протизаконне захоплення влади; привласнення чийхось прав на що-небудь.

Українська Гельсінська спілка – легальна, хоч і створена всупереч владі, загальнонаціональна організація, заснована 7 липня 1988 р. на зборах членів Української Гельсінської групи сприяння виконанню Гельсінських угод.

Український національний конгрес – перший представницький форум українського руху, який відбувся 19-21 (6-8) квітня 1917 р. в Києві.

Українські установчі збори – представницька установа, яка мала бути створена громадянами на основі загального виборчого права для встановлення форми державного правління і вироблення конституції.

Українізація – політика ВКП(б), здійснювана в Україні у 1923-1928 рр. Українізація – різновид політики коренізації, що була проголошена у квітні 1923 р. на 12 з'їзді РКП(б) з метою укорінення (звідси й назва політичного курсу – коренізація) компартійно-радянських структур влади у національних республіках. Її суть полягала в тому, щоб управлінські структури оволодівали мовами і культурними традиціями місцевого населення, а також поповнювались за рахунок його представників.

Унітарна держава – форма державного устрою, яка базується на зверхності суверенітету (верховної влади), єдиної держави над адміністративно-територіальними одиницями, на які вона поділена.

Універсал – офіційний документ державної влади Гетьманщини, що його зазвичай видавали від імені гетьмана.

Фашизм – крайня, антидемократична, радикально-екстремістська політична течія, в основі якої – синтез концепції нації як вищої та одвічної реальності і догматизованого принципу соціальної справедливості; різновид тоталітаризму.

Федерація – форма державного устрою, союзна держава, що складається з кількох державних утворень, за якими зберігається певна самостійність.

Фільварок – у Польщі, Литві, Україні та Білорусі в 14-19 ст. багатогалузеве господарство, яке ґрунтувалося на праці кріпосних селян. Продукція фільварків вивозилася на ринки. В українських землях фільварки вперше з'явилися в Галичині у 15 ст.

Фреска – картина, намальована спеціальними фарбами на сирому тиньку.

Централізація – зосередження керівництва, управління в єдиному центрі; зосередження більшої частини державних функцій у віданні центральних установ.

Цивілізація – будь-яка форма існування живих істот, наділених розумом; історичні типи культур, локалізованих у часі та просторі; рівень суспільного розвитку і матеріальної культури, досягнутий певним суспільством.

Чернець – віруюча людина, котра зреклася звичайного світського (мирського) життя задля служіння Богові. Ченці-самітники трапляються досить рідко, здебільшого вони об'єднуються в громади – монастирі.

Четвірний союз – воєнно-політичний блок Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії і Османської імперії, протистояв країнам Антанти в Першій світовій війні.

Шовінізм – агресивна форма націоналізму, в основі якої лежить проповідь національної винятковості, протиставлення інтересів однієї нації інтересам іншої нації.

Шляхта – родова українська знать, аристократія. Протягом багатьох століть виконувала роль політичного провідника українського народу, виразника й захисника його національних інтересів.

Язичництво – релігійні вірування, обожнення сил природи, тварин та рослин, а також людиноподібних істот: русалок, берегинь та ін..

Яничари – турецька регулярна піхота, створена в 2-й пол. 14 ст. султаном Мурадом I.

Ясир – бранці, що їх захоплювали татари й турки під час грабіжницьких походів на українські землі.

Ярлик – грамоти ханів Золотої Орди, що надавали право на управління окремими державами чи областями, підлеглими Орді. Наданням ярлика хан затверджували руських князів у їхніх удільних князівствах.

3.3 Список рекомендованої літератури

1. Алексєєв Ю. М. Історія України. / Ю. М. Алексєєв, А. Г. Вертегел, А.Г.Даниленко. – К., 2004.
2. Аркас М. М. Історія України-Русі. / М. М. Аркас. – К., 1991.
3. Баран В. Д. Походження слов'ян. / В. Д. Баран, Д. Н. Козак, Г.В.Терпиловський. – К., 1991.
4. Бойко О. Д. Історія України : Посібник. / О. Д. Бойко. – Видання 2-ге, доповнене. – К., 2007.
5. Борисенко В.Й. Курс української історії. З найдавніших часів до кінця ХІХ ст. : Навчальний посібник для вузів. / В. Й Борисенко. – 2-ге видання. – К., 1998.
6. Борисенко В. Й. Нариси історії України. / В. Й. Борисенко. – К., 1993.
7. Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939). / М. Вегеш. – Ужгород, 1993.
8. Винниченко В. К. Відродження нації. / В. К. Винниченко. – К., 1990.
9. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. / В. Голобуцький. – К., 1994.
10. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. / Я. Грицак. – К., 1996.
11. Горелов В. Павло Скоропадський – гетьман Української Держави. / В.Горелов. – К., 1995.
12. Грицак Я. Нарис історії України – Формування модерної української нації ХІХ-ХХ століття. / Я Грицак. – К., 1996.
13. Грушевський М. С. Нариси історії Київської землі. / М. С. Грушевський. – К., 1991.
14. Губарев В. К. Історія України: Конспект лекцій для студентів і викладачів. / В. К. Губарев. – Донецьк, 2004.
15. Гунчак Т. Україна : Перша половина ХХ ст. Нариси політичної історії. / Т. Гунчак. – К., 1993.
16. Дещинський І. Є. Історія України та її державності: Навч. посіб. для студ. і викл. вищ. навч. закл./ І. Є. Дещинський , І. О. Гаврилів, Р.Д.Зінкевич та ін. – 3-тє вид. – Львів: Бескид Біт, 2005.
17. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. / Д. І. Дорошенко. – Т. 1, 2. – К., 1991.
18. Ефименко А. История украинского народа. / А. Ефименко. – К., 1990.
19. Залізняк Л. Нариси стародавньої історії України. / Л. Залізняк. – К., 1994.
20. Історія України. / під ред. Ю.Зайцева. –Львів, 1996.
21. Історія України. /Наукові редактори Ф.Стеблій, Я.Грицак. – Львів, 1996.
22. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. Збірник документів і матеріалів. / За заг.ред. А. П. Коцура, Н. В. Терес. – Київ-Чернівці, 2008.
23. Історія України. Курс лекцій . Навчальний посібник для студентів вузів. У 2-х книгах. – К., 1991.
24. Історія України. Навчальний посібник. / Під загальною редакцією В.А.Смоля. – К.,1997.
25. Історія України. Посібник. / За редакцією Г. Д.Темка, Л. С.Тупчієнка. – К., 2002.

26. Історія України: Курс лекцій / під ред. Мельник П. Г. – К.: Либідь, 1991-1992.
27. Історія України: нове бачення: у 2-х т. / під ред. В. А. Смолія. –К., 1995.
28. Історія України. – К.: Арістей, 2007.
29. Історія України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В. В. Світлична; рец.: В. В. Кравченко, О. Я. Красівський.– 5-те вид.. – К.: Каравела, 2008.
30. Історія України : Документи. Матеріали. / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К.: Академія, 2002.
31. Киричук Ю. Історія УПА. / Ю. Киричук. – Тернопіль,1991.
32. Коваль М. В. Україна: 1939-1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. / М.В.Коваль. – К., 1995.
33. Кондратюк К. Нариси історії українського національно-визвольного руху ХІХ століття. / К. Кондратюк. – Тернопіль, 1993.
34. Котляр М. Ф. Історія України в особах. Давньоруська держава. / М. Ф. Котляр. – К., 1996.
35. Котляр М. Ф. Галицько-Волинське князівство (до 800-ліття утворення)/ М. Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2000. - №1.
36. Крип'якевич І. Історія України. / І. Крип'якевич –Львів, 1990.
37. Крип'якевич І. Коротка історія України. / І. Крип'якевич – К., 1993.
38. Кульчицький С. В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). / С. В. Кульчицький. – К., 1996.
39. Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому». / С. В. Кульчицький. – К., 1991.
40. Литвин В. М. Історія України: навч.-метод. посіб. для семінарних занять. / В. М. Литвин (кер. авт. кол.), А. Г. Слюсаренко, В. Ф. Колесник та ін.; за ред. : В. М. Литвина. – К.: Знання, 2006.
41. Лановик Б.Д. Історія України: Навчальний посібник. / Б. Д. Лановик, М.В. Лазарович. – К., 2001.
42. Леп'явко С. Козацькі війни кінця ХVІ ст. в Україні. / С. Леп'явко. – Чернігів, 1996.
43. Литвин В. М. Історія України. / В. М. Литвин. – К., 2008.
44. Литвин М. Історія ЗУНР. / М. Литвин, К. Науменко. – Львів, 1995.
45. Малик Я. Й. Впровадження радянського режиму в українському селі. / Я. Й. Малик. – Львів, 1996.
46. Мозолевський Б. М. Скіфський степ. / Б. М. Мозолевський. – К., 1983.
47. Моця О. Київська Русь : від язичництва до християнства. / О. Моця, В.Ричка. – К., 1996.
48. Нагаєвський І. Історія української держави ХХ ст. / І. Нагаєвський. – К., 1994.
49. Наливайко Д. Козацька християнська республіка. / Д. Наливайко. – К., 1992.
50. Павленко Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. / Ю. Павленко, Ю.Храмов. – К., 1994.
51. Панченко П. П. Історія України ХХ – початку ХХІ століття: навч. посіб./ П. П. Панченко, Н. П. Барановська, С. С. Падалка; за заг. ред. В.А.Смолія. – К.: Знання, 2004.

52. Панашенко В. В. Соціальна еліта гетьманщини. / В. В. Панашенко. – К., 1995.
53. Петровський В. В. Історія України: неупереджений погляд: факти, міфи, коментарі. / В. В. Петровський, Л. О. Радченко, В. І. Семененко. – Х.: Школа, 2007.
54. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України. / Н. Д. Полонська-Василенко. – К., 1992.
55. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України. / Н. Д. Полонська-Василенко. – К., 1995. – Т. 1, 2.
56. Попович М. В. Нарис історії культури України. / М. В. Попович. – К., 1999.
57. Реєнт О. П. Українська революція. / О. П. Реєнт. – К., 1996.
58. Рибалка І. К. Історія України : Дорадянський період. / І. К. Рибалка. – К., 1991.
59. Сарбей В. Т. Історія України XIX – поч. XX ст. / В. Т. Сарбей. – К., 1994.
60. Смолій В. А. Богдан Хмельницький. / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К., 1995.
61. Смолій В. А. Українська Національна революція 1648-1654 рр. крізь призму століть. / В. А. Смолій, В. С. Степанков // український історичний журнал. – 1998. – № 1,2,3.
62. Смолій В. А. Правобережна Україна у другій половині XVII- XVIII ст.: Проблеми державотворення. / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К., 1993.
63. Солдатенко В. Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918-1920 рр.). / В. Ф. Солдатенко. – К., 1999.
64. Субтельний О. Україна. Історія. / О. Субтельний. – К., 1994.
65. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ. / Ю. І. Терещенко. – К., 1996.
66. Толочко П. П. Від Русі до України. / П. П. Толочко. – К., 1997.
67. Трофимович В. Україна в роки Другої світової війни (1939-1945). / В. Трофимович. – Львів, 1995.
68. Федоров О. В. Історія України: Навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форм навчання. / О. В. Федоров. – Кіровоград, 2003.
69. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків : У 3 т. / Д. Яворницький. – К., 1990-1991.

О. О. Мазур

Навчально-методичний посібник для викладачів та слухачів підготовчих курсів

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Технічний редактор Г. М. Георгізов
Оригінал-макет підготовлено Г. М. Георгізовим

Підписано до друку 9.02.2016. формат 60X84/16
Ум. друк. арк. 4,2. Наклад 300 пр. Зам. № 5877

Надруковано
ФОП Нечитайло О. Ф.
м. Черкаси, вул. О. Дашкевича 39
тел.: 37-32-60, e-mail: print@306.com.ua